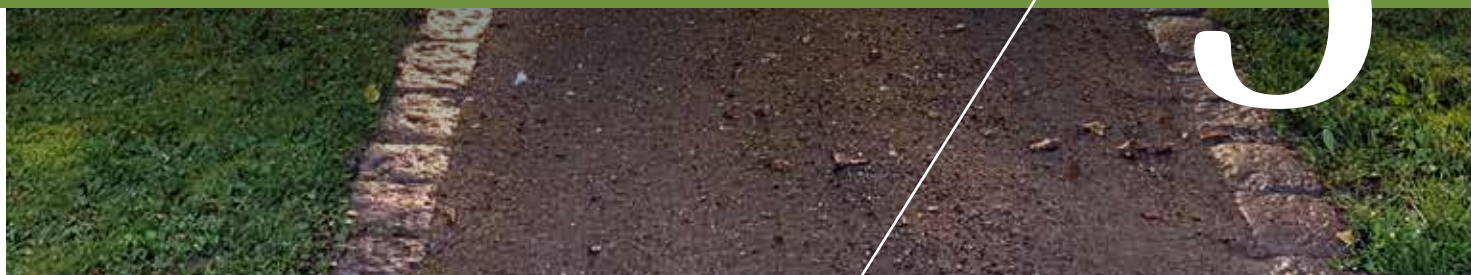

KIRKEGÅRDEN

Oktober 2022

42. årgang

5

Funktionelt og inspirerende inventar til kirkegården

NYHED
Bikab Modus
120 el. 140 L kapacitet
Modulérbar

G9
LANDSKAB
PARK & BYRUM

TLF: 7023 2999
WWW.G9.DK

INDHOLD

s. 04	En handling med mening
s. 08	Stifternes kirkegårdskonsulenter
s. 10	Ladestandere ved kirkegårde
s. 12	Stifternes kirkegårdskonsulenter – Mogens Bjørn Andersen
s. 18	Forsøget på at løfte den grønne omstilling-II
s. 24	Stifternes kirkegårdskonsulenter – Karin Nygaard Corfitzen
s. 30	Brug af kistesænker
s. 32	Stifternes kirkegårdskonsulenter – Susanne Wagner
s. 36	Forberedelser-Kirkegårdsmesse på Mors
s. 46	Profil-Daniel Thyssen Gabrielsen
s. 50	Kalender

FORSIDE

Sensommerstemning i afdeling 8 på Risbjerg Kirkegård. Foto: Tommy Nilsson.

Redaktør:

Lene Halkjær Jensen
Helsingør Kirkegård
Mail: redaktion@danskekirkegaarde.dk
Tlf.: 26 24 72 28

Redaktion:

Anders Beck Larsen
Nyborg Kirkegårde
E-mail: anders@nyborg-kirkegaarde.dk

Annee Katrine Bonde
Sønderholm Kirkegård
Mail: sonderholm_kirke@mail.dk

Christian Høybye Hougaard
Gjellerup Kirkegård
E-mail: chha@km.dk

Hanne Ertbølle Gerken
Ribe Kirkegårde
Mail: hg@ribekirkegaard.dk

Mikkel Dalsby
Ballerup Kirkegårde og Krematorie
Mail: kgd@dalsby.dk

Jørn Skov
Tønder Kirkegård
Mail: tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk
Tlf. 23 45 35 56

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1
9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Layout og tryk:

Jello ApS
Tlf. 3145 0050
E-mail: da@jello.dk

Redaktionelt stof og annoncer til 'KIRKEGÅRDEN' nr. 6, 2022 sendes til redaktion@danskekirkegaarde.dk senest d. 15. november 2022. Artiklernes indhold er ikke nødvendigvis et udtryk for Redaktionens, FDK's eller DKL's holdning.

EN HANDLING MED MENING

Af Marie Vejrup Nielsen, mvn@cas.au.dk
Forsker og leder af Center for SamtidsReligion, Aarhus Universitet

Urnedesættelsen er ikke et ritual på samme måde som de ritualer, der er nedskrevet i ritualhåndbogen og som præsterne står for. I stedet er den et ritual i betydningen "en handling med mening".

Forandringen fra flest begravelser til flest bisættelser er mange steder sket over relativt kort tid. Der er stadigvæk sogne, hvor der er mange kistebegravelser, men billedet er generelt at danskerne vælger bisættelse. Det har haft som konsekvens at det allersidste farvel i de fleste tilfælde sker ved urnenedsættelsen, og ikke ved en kistebegravelse. For de fleste, som har mistet, siger man farvel til kisten, når den kører væk fra bisættelsen. Og det næste der sker er så urnenedsættelsen.

Denne forandring er sket på baggrund af de ønsker, som danskerne har til deres eget sidste farvel, eller de ønsker som de efterladte har. Og det har forandret vores dødskultur på helt afgørende måder. En af de mest afgørende forandringer er, at urnenedsættelser er gået fra at være noget sjældent til at være det typiske. Og dette har medført at kirkegårdens personale mange steder også har ændret deres

praksis. Fra at en urnenedsættelse var noget der bare skete, er det i dag i høj grad en handling i sig selv, som afspejler den omsorg personalet har for de efterladte.

Men samtidigt er der ikke nogen rammer og forordninger omkring urnenedsættelsen, som der ved en kistebegravelse. I mine undersøgelser af kirkegårdens personales arbejde havde jeg mange samtaler om hvad en urnenedsættelse er. For mig som religionsforsker er det helt klart et ritual. Men det er ikke et ritual på samme måde som de ritualer, der er nedskrevet i ritualhåndbogen og som præsterne står for. I stedet er den et ritual i betydningen "en handling med mening". Og det er en vigtig handling. Fordi det har været op til kirkegårdens personale at finde en god måde at udføre denne handling på, så sker det på meget forskellige måder på de forskellige kirkegårde. De variationer, jeg har mødt handler især om hvor formel en urnenedsættelse er. Jeg har både været på kirkegårde hvor man har nedskrevet klart hvordan en urnenedsættelse foregår, og hvor man har en klar tanke omkring hvordan man får det gjort til en god afslutning for de efterladte. Andre steder er det noget som den der står for urnenedsættelsen ved og har kendskab til.

En handling for de efterladte

Mange jeg talte med lagde vægt på at sørge for at handlingen får en god begyndelse. Det kan være man mødes samlet ved et kapel, eller ved indgangen til kirkegården. Også spørgsmålet om hvem der bærer urnen kom op. Mange understregede at de opfordrer de efterladte til at bære urnen. Jeg mødte mange forskellige former for ritualer omkring selve nedsættelsen. Grundlæggende er der sket et skift fra det meget "arbejdsprægede" hvor man med en tang satte urnen ned, til mere og mere at overlade det til de efterladte at sætte urnen ned, eller personalet gør det ved brug af bånd f.eks. Nogle steder pynter man selve urnehullet med gran eller årstidens grønt. Generelt var der et ønske om at sikre at de efterladte fik den handling, de har brug for. Og man hjælper på vej med spørgsmål om hvorvidt de ønsker at synge noget, om de gerne vil sænke urnen ned selv, om de vil dække urnen til selv og så videre. En af de variationer jeg mødte var om man klædte om. Jeg har både talt med personale som klædte om til "pænt hverdagstøj", steder hvor man klædte om til "kirketjenertøj", og steder hvor man holdt fast i arbejdstøjet, men her gik efter "rent og pænt arbejdstøj". Alle steder handlede det om at signalere at man tager urnenedsættelsen alvorligt, men der var forskellige holdninger til hvordan det skulle gøres. Og hvor tæt på en kistebegravelse man skal lægge handlingens form.

Personalet først og sidst

I mit projekt fulgte jeg de forskellige opgaver som kirkegårdens personale har, og især de opgaver, hvor man er i kontakt med efterladte. Og her blev det klart at med ændringen til flere og flere urnenedsættelser, så ser man mange steder at kontakten til kirkegårdens personale går igennem et langt forløb. Det er personalet man har kontakt

med i forbindelse med udvælgelse af gravsted, og her har man ofte talt forskellige ting igennem og personalet får et indtryk af familien. Personalet er selvfølgelig også en del af kistebegravelserne, men træder endnu tydeligere frem ved urnenedsættelser uden præstens deltagelse. Fra valg af gravsted, til urnenedsættelse, og eventuelle besøg ved gravstedet er det kirkegårdens personale der går igen for de efterladte.

Mere viden om urnenedsættelser

Når nu urnenedsættelsen for mange er blevet det sidste farvel, eller den første markering af hvor de efterladte har placeret deres afdøde, så kan man selvfølgelig overveje om, der er brug for mere fokus på hvad der sker i disse handlinger. Lige nu er de meget forskellige og folk vil derfor opleve en meget stor forskel, hvis der går til urnenedsættelser på forskellige kirkegårde. Samtidigt var der en generel tendens til at man var meget lydhør over for de efterlades ønsker, så her kommer der en fleksibilitet ind, som passer godt med de tendenser vi ser i, hvad folk ønsker sig. Nemlig at kunne sætte deres eget præg på tingene, samtidigt med at der er nogle rammer at gøre det inden for. Det at få et større kendskab til hinandens praksis og baggrund for, hvorfor man gør som man gør, kunne være et oplagt første trin til at kirkegårdens personale sammen med kirkens øvrige personale overvejer hvad meningen er med denne handling for det enkelte sogn. Ritualer er vigtige for mennesker, fordi de giver en ramme omkring svære overgange og ændringer. Og for mennesker i sorg er både de store og små ritualer en vigtig del af at få bearbejdet det at miste. Så her står kirkegårdens personale med en stor og vigtig opgave, som sagtens tåler mere fokus og dialog omkring hvad man vil med urnenedsættelserne i dag og i fremtiden. ■

Urnedesættelse

Med dette oplæg fra Marie Vejrup Nielsen, sætter KIRKEGÅRDEN fokus på urnenedsættelsen – og de forskelle der er i rammerne omkring udførelsen af den, fra kirkegård til kirkegård.

I dette nummer af bladet kan du læse om, hvordan urnenedsættelser foregår på nogle af de kirkegårde, hvor redaktionsmedlemmerne selv er ansat.

Redaktionen opfordrer hermed til at i sender en kort beskrivelse af, hvordan urnenedsættelser foregår på jeres kirkegård – og send gerne et par billeder med, af fx en klargjort grav eller fra kirkegården.

Tekst og billeder kan sendes til redaktion@danskekirkegaarde.dk.

URNENEDSÆTTELSE FOLKEKIRKENS KIRKEGÅRDE I HVIDOVRE

Af Tommy Nilsson, tn@fkih.dk

I mange år har man på Hvidovre og Risbjerg kirkegårde haft en tradition med, at man ved urnenedsættelser mødes med de pårørende i vores modtagekapel, havde tændt lys og der stod også alterbuketter.

Så stod der en gartner i rent arbejdstøj klar til at følges med de pårørende ned til gravstedet.

Men siden foråret 2020, hvor Corona pandemien satte en begrænsning for personligt nærvær indendørs, har vi ændret procedure. Vi gik da over til at mødes med de pårørende ved gravstedet i stedet for kapellet.

Dette har gjort at vi efterhånden har fået frigjort en del timer for gartnerne. I gennemsnit sparer vi ca. ½ time pr. urnenedsættelse, samt en del rengøring af vores kapeller.

Jeg synes ikke denne model umiddelbart giver en dårligere service for de pårørende, da jeg ofte har talt med dem om, at de har taget afsked en gang i kirken/kapellet, og ikke behøver en ceremoni igen. Jeg tror det er forskelligt fra familie til familie, og vi har meget sjældent nogen der ønsker den gamle version. Dette sker 2-3 gange årligt, og så imødekommer vi det selvfølgelig.

Ved gravstedet er det samme handling som det har været i mange år.

Familien får muligheden for at sætte urnen ned – alternativt sætter gartneren den ned, og de pårørende får den tid de ønsker til at sige farvel. Nogen synger en salme og andre vil bare se på at hullet dækkes til.

Vi forsøger altid at imødekomme familiernes ønsker, og sætter pris på at de har en god oplevelse.

Vi er dem med
det
brede sortiment

- Buske, træer, stedsegrønne samt hække
- Rhododendron og surbundsplanter
- Roser, stauder, græsser og bunddække

Vejenbrød Planteskole A/S

Vejenbrødvej 25 - 2980 Kokkedal - Tlf. 48 28 01 77
www.vp-as.dk - salg@vp-as.dk

Thuja og Takshæk til kirkegårde

Se aktuelle priser: www.wittenbergplanteskole.dk

WITTENBERG
PLANTESKOLE

Tlf. 28157370 - wplanteskole@gmail.com
www.wittenbergplanteskole.dk

PRODUCERET I DANMARK

25 års erfaring med produktion og servicering af elkøretøjer

- Det rigtige valg, hvor støj fra maskiner kan være forstyrrende for bruger og gæster

STAMA ECO Weedkiller monteret på STAMA Mini RS EL

- 100% elektrisk opvarmning af vand til 106° for ukrudtsbekæmpelse og desinficering - **uden brug af benzin/diesel**
- Holder den rette behandlingstemperatur i mindst 8 timer

STAMA EL-S-L løvsuger monteret på STAMA Multi EL

- Elektrisk løvsuger der tager både kviste, løv og affald som dåser m.m.
- STAMA Multi EL er et alsidigt køretøj med servostyring og tiplad
- Stor lasteevne og mulighed for to sæder og lukket kabine

STAMA MK-10 fuldelektrisk løvsuger

- Selvkørende og trinløs regulering af kørehastighed, samt indbygget ladeapparat
- Større sugeevne end tidligere og lave driftsomkostninger
- 6 m sugeslange og ergonomisk sugehåndtag sikrer stor arbejdsradius og godt arbejdsmiljø

STAMA Parker EL

- Et handy køretøj med godt udsyn
- Hydraulisk 3-vejs-tip og lav læsehøjde

SE OG PRØV DET STORE UDVALG AF STAMA MASKINER HOS:

Almas Park & Fritid, Ålborg & Brønderselv
Lading Maskinforretning ApS, Tilst
Anker Bjerre A/S, Holstebro & Lemvig
Herning Skov, Have & Park A/S, Herning
Vemas A/S, Vejle
Varde Have og Skovmaskiner ApS, Varde
Esbjerg Park & Havemaskiner ApS
Hans Holm A/S, Tinglev
Sønderborg Skov- Park & Have Maskincenter Aps, Sønderborg
Heden Maskinforretning A/S, Ringe
Havdrup Maskinforretning A/S, Havdrup

GMR
Care for the ground

STAMA STENSALLE NESBO ELKÆR

GMR maskiner a/s
Saturnvej 17
DK-8700 Horsens
Tel. +45 75 64 36 11

www.gmr.dk

STIFTERNES KIRKEGÅRDSKONSULENTER

Kirkegårdskonsulenternes fagområde er sager vedr. folkekirkens kirkegårde, herunder anlæggelse, udvidelse, indretning og nedlæggelse af kirkegårde.

'KIRKEGÅRDEN' bringer hen over nogle numre en række profiler af de kirkegårdskonsulenter, der er tilknyttet landets forskellige stifter. De første kan ses i dette nummer af bladet.

Mange af læserne har sikkert på et eller andet tidspunkt været i kontakt med den stedlige kirkegårdskonsulent, og når kirkegårdsfolk mødes kan man sommetider høre, at der udveksles erfaringer om mødet med kirkegårdskonsulent.

Redaktionen har bedt konsulenterne om at præsentere sig selv: Hvad er deres faglige baggrund, hvad er deres hjertebarn, og hvad har de lavet inden de blev konsulenter? Ikke mindst - hvorfor blev de kirkegårdskonsulenter? Vi har også bedt konsulenterne beskrive, hvad der er kirkegårdenes udfordringer i det stift, hvor de arbejder, og hvor mener de i øvrigt kirkegårdene bevæger sig hen på landsplan.

Hvilke opgaver vil/skal/bør konsulenten involveres i – og findes der egentlig en vedtægt for konsulentstillingen? Der findes en beskrivelse af krav til kirkegårdskonsulenternes uddannelse – og hvilke opgaver de kan påtage sig:

Uddrag af Kirkeministeriets 'Vejledning om folkekirkens konsulenter' (VEJ nr 9789 af 06/10/2009)

2.4. Kirkegårdskonsulenter.

2.4.1. Ansættelse.

I hvert stift oprettes en stilling som kirkegårdskonsulent. Ansættelse i stillingerne sker efter opslag og foretages af vedkommende stiftsøvrighed.

2.4.2. Uddannelse.

For ansættelse i en kirkegårdskonsulentstilling kræves, at man skal være uddannet landskabsarkitekt eller have tilsvarende uddannelse, jf. bekendtgørelsens § 2, stk. 4.

2.4.3. Fagområde.

Kirkegårdskonsulenternes fagområde er sager vedr. folkekirkens kirkegårde, herunder anlæggelse, udvidelse, indretning og nedlæggelse af kirkegårde samt opførelse af bygninger på kirkegårde. Endvidere sager, der angår kirkegårdenes nære omgivelser, f.eks. om salg af ejendom, der tilhører kirken eller præsteembedet samt om lokalplaner. Kirkegårdskonsulenten kan også rådgive menig-

hedsrådene i spørgsmål om tilgængelighed, arbejdsmiljø, driftsstyring og udviklings- og bevaringsplanlægning. Kirkegårdskonsulentens udtalelse vil også kunne indhentes i sager vedr.:

- Udvidelse eller udvendige ombygninger vedrørende bygninger på kirkegården*
- Anlæggelse, udvidelse, indretning og nedlæggelse af parkeringspladser og depotanlæg uden for kirkegården til brug for kirken og kirkegården*
- Opførelse, udvidelse og udvendig ombygning eller salg af kirkegårdsnære bygninger til brug for kirken og kirkegården eller præsteembedet.*

Derimod er sager vedr. øvrig plan- eller zonestyring ikke en del af fagområdet.

(Se hele vejledningen på: www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2009/9789)

Uddrag af Kirkeministeriets 'Cirkulære om fællesinstruks for folkekirkens konsulenter' (CIR1H nr 9779 af 06/10/2009)

§ 2. Konsulenterne virker indenfor deres fagområde som rådgivere for de kirkelige myndigheder efter reglerne i denne instruks.

Stk. 2. Hvor der udpeges 2 konsulenter på landsplan, skal

disse konsulenter gensidigt orientere hinanden og udveksle erfaringer, således at identiske opgaver løses ens i hele landet.

§ 3. Efter anmodning fra en stiftsøvrighed, et provstiuvalg eller et menighedsråd afgiver en konsulent erklæring i sager, der vedrører den pågældende konsulents fagområde.

Stk. 2. Såfremt konsulenten anser det for nødvendigt, foretager konsulenten en undersøgelse på stedet, førend der afgives erklæring.

Stk. 3. En konsulent skal afgive erklæring senest 30 kalenderdage efter at have modtaget anmodning derom. Såfremt denne frist ikke kan overholdes, skal konsulenten underrette vedkommende myndighed herom samt oplyse, hvornår erklæringen kan forventes at foreligge.

§ 4. Konsulenterne yder menighedsråd, der anmoder om det, råd og vejledning i spørgsmål, der angår den enkelte konsulents fagområde.

§ 5. En konsulent kan ikke påtage sig projekteringsopgaver for menighedsråd indenfor det geografiske område de er tilknyttet, med mindre stiftsøvrigheden undtagelsesvis godkender det.

(Se hele cirkulæret på: www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2009/9779) ■

**HENNECKE
Stauder**

Tlf: 21 73 29 90
Info@henneckestauder.dk
www.Henneckestauder.dk

LADESTANDERE VED KIRKEGÅRDE

Af Jan Boye Thøgersen, jante54@gmail.com
Formand og kontaktperson, Skelund Menighedsråd

Hadsund provsti er i gang med at opstille ladestandere ved alle kirkegårde.

I 2020 købte en af vore præster en WV Up elbil, som ikke har ret lang rækkevidde, så hun blev opmærksom på, at der mangler lademulighed i alle de små landsbyer i Hadsund provsti.

Hadsund provsti er et lille provsti med kun 14 kirker, og i provstiudvalget blev vi hurtigt enige om, at det kunne være et flot projekt at sætte ladestandere op ved alle kirkegårde. Ydermere var der en kirkeministeriel pulje, vi kunne søge til finansiering af projektet!

Provstiet havde selv budgetteret 100.000 til projektet, men vi fik ikke del i puljen, så projektet var umiddelbart ikke realisabelt.

Dog, provstiudvalget var stadig optaget af ideen, for uden dette initiativ kommer der næppe offentlige ladere i landsbyerne, og initiativet kan skærpe folkekirkens grønne profil. Så i 2022 blev der afsat yderligere 100.000 kr. til projektet.

Et tidligere provstiudvalgsmedlem, som er formand i Skelund Menighedsråd, blev tovholder på projektet.

I Skelund blev menighedsrådet enige om at lave et pilotprojekt for at undersøge markedet, tage tilbud hjem og forhandle koncept med udbydere.

På forhånd havde provstiudvalget diskuteret sig frem til, at for at processen skulle glide glat, skulle installation og drift af ladestanderne være med mindst muligt besvær for det enkelte menighedsråd – både praktisk og økonomisk! Generelt var det rigtig svært for udbydere at forstå, at projektet var helt uden kommerciel interesse - kirkerne skulle ikke tjene på det, men bare levere en service til borgerne!

Clever kunne levere et koncept, vi kunne bruge og den første ladestander er blevet installeret ved Skelund Kirkegård. Foto: Screenshot fra www.clever.dk

Den første ladestander er installeret

Vore undersøgelser viste, at Clever kunne levere et koncept, vi kunne bruge. Vi betaler installationen, og Clever står for hele driften. Det går over særskilt måler, Clever køber strømmen, sætter laderen på deres kort over opladningssteder og afregner opladning efter deres normale takster.

Den første er installeret i Skelund, og resten af året bliver brugt til at bedømme, om den lever op til forventningerne. I givet fald vil Clever få ordre på flere til installation i 2023. Hvis ellers der bliver bevilget flere penge i '24-budgettet, forventer vi alle kirker dækket ved udgangen af 2024.

Forudsætningen for at vi kan installere én lader ved hver kirkegård er, at der er en plads ved et graverhus/sognehus, hvor der er installeret kraft (3 faser). Det forventer vi generelt, og så vil installation kunne klares for ca. 25.000 kr. Ellers vil det blive væsentligt dyrere. ■

BESØG ENTREPRENØR, PARK, VEJ OG ANLÆG I HAL C EN UNIK DEL AF AGROMEK

29. november - 2. december 2022

I MCH Messecenter Herning

Oplev Hal C fyldt med de nyeste maskiner, viden, teknologier og faglige events

Bestil
din billet på
agromek.dk

f i YouTube
agromek.dk

MASKINLEVERANDØRERNE

agromek

STIFTERNES KIRKEGÅRDSKONSULENTER

MOGENS BJØRN ANDERSEN
AALBORG STIFT

Af Mogens Bjørn Andersen arkitekt@mbandersen.dk
Kirkegårdskonsulent, Aalborg Stift

Mogens Bjørn Andersen, Kirkegårdskonsulent i Aalborg Stift

Kirkegårdskonsulentens erfaringer i Aalborg Stift

Aalborg Stift strækker sig i nord- sydlig retning fra Skagen til Hadsund og i øst – vestlig retning fra Hals til Agger. Stiftet omfatter godt 7.000 kvadratkilometer, en sjettedel af Danmarks areal og stiftet har 518.115 indbyggere. I stiftet er der godt 300 kirkegårde. Indbyggertallene i sognene varierer fra færre end 100 folkekirkemedlemmer til ca. 10.000 medlemmer. Omkring de større bysam-

fund er der befolkningstilvækst, og modsat er der adskillige sogne som befolkningsmæssigt er i tilbagegang.

Struktur

Folkekirken er en af de institutioner, der endnu i udpræget grad har den oprindelige struktur, hvor der er en kirke og en kirkegård for hvert sogn. Gennem de mange menighedsråd er der en udpræget decentral struktur, som præger forvaltningen af kirkegårdene. Kirkerne og kirkegårdene er ikke fredede. Men folkekirken har fået til opgave selv at forvalte kirkerne og kirkegårdene. Folkekirken har derfor også sin egen lovgivning. Som et fagligt bidrag til at forvalte administrationen af kirkegårdene er der ansat kirkegårdskonsulenter. Kirkegårdskonsulenter er kun rådgivende, og de kan således ikke træffe afgørelser.

Rammer

I min funktion som kirkegårdskonsulent arbejder jeg efter den gældende instruks for folkekirkens konsulenter. Som faglig rådgiver skal jeg ifølge instruksen afgive udtalelser om en tilsendt sag, som ifølge den kirkelige lovgivning skal godkendes af en kirkelig myndighed. Desuden skal jeg efter anmodning give råd og vejledning til menighedsrådene om for eksempel igangsætning af et projekt. Især rådgivningen er betydningsfuld, idet jeg derved får mulighed for at drøfte problemstillinger rimeligt grundigt med menighedsrådene. Sådanne personlige udvekslinger på kirkegårdene fører ofte til efterfølgende uformelle telefonsamtaler. På grund af den beskrevne sognestruktur i stiftet oplever jeg meget store forskelle på de enkelte kirkegårdes behov og muligheder. Jeg værdsætter da også en enkel kirkegård med ydmyge materialer mindst lige så højt som en kirkegård, der er mere veludstyret.

Mangeårig interesse

Interessen for kirkegårde har jeg altid haft. Jeg har gennem hele min opvækst boet som nabo til en kirkegård. Jeg har afgang fra landskabsafdelingen på Arkitektskolen i Aarhus. Jeg har arbejdet med det grønne på alle niveauer fra den overordnede offentlige planlægning til grønne anlægsarbejder.

På de mange ledige gravarealer kan biodiversitet øges. Alsted Kirkegård

Kirkeanlægget er en helhed, der hører sammen med det omkringliggende landskab. Øsløs Kirkegård.

Den kendte kirkegård vil gennemgå store forandringer gennem de kommende år. Sejerslev Kirkegård.

I en periode har jeg været kirkegårdskonsulent i både Aalborg og Viborg stifter.

Bevaring og fornyelse

Særligt interessant ved kirkegårde er det lange historiske tidsforløb sammenholdt med, at kirkegårdene til stadighed tilpasses samtiden. Det giver et levende spændingsfelt, som indeholder mange overvejelser og holdninger, der ikke skal føre til dårlige kompromisser, men til komplekse løsninger, der afspejler både fortiden og samtiden. Der er således to centrale emner knyttet til kirkegårdene, og som i princippet er modsatrettede, og det er bevaring og fornyelse.

Bevaring er et centralt emne for at kunne opretholde et miljø, der skildrer udvikling over lang tid. Det er derfor væsentligt, at bevaringsværdige emner registreres. Det kan være terræn, gravstrukturer, gravminder, træer m.m. Herunder er der en særlig opgave med hensyn til udvælgelse og oprydning blandt gravminder. Den lovbestemte ordning om registrering af gravminder har ikke i tilstrækkelig grad været i stand til at skabe ordnede forhold for gravminderne, idet der mange steder er bevaret alt for mange gravminder. Omvendt er den nye vejled-

ning om gravminder blevet lempet for meget således, at kun meget få gravminder skal bevares.

Fornyelsen på kirkegårdene er ikke noget man bare beslutter. Fornyelsen sker som følge af strømninger i samfundet. Faktorer som øget kræmring, tiltagende vedligeholdelsesomkostninger og ikke mindst mere fokus på natur, har sat gang i omlægningerne. Med så tydelige samfundsstrømninger er der skabt forholdsvis klare rammer for formgivningen af fremtidens kirkegård. Et nyt element er konkurrencen med ikke folkekirkelige begravelsespladser. Konkurrencen afstedkommer til tider ønsker fra menighedsrådene om at anlægge kirkegårdsudvidelser med skovbevoksning, selv om der er betydeligt overskydende plads på den gamle kirkegård. Det er min mening, at konkurrencen skal tages op på de eksisterende kirkegårde ved omlægning til mere park- og naturprægede anlæg.

Grøn omstilling

Grøn omstilling er iværksat af folkekirken. Kampagnen er betydningsfuld. Heri indgår blandt andet som mål at øge biodiversiteten. Opgaven er krævende. Der bør være klare definitioner og mål for opgaven med anvisning af handlinger.

Uklippet græs er en god begyndelse for at øge biodiversiteten, men det er ikke nok. Vennebjerg Kirkegård.

ger, der virkelig øger biodiversiteten. Hvis indsatsen skal føre til mere end blot flere græsarealer og flere blomster, skal der tænkes nyt om både anlæg og drift. Større naturindhold og biodiversitet kan til en vis grænse integreres i gravområderne. Det kan give en del uoverensstemmelser i forhold til gravstedsbrugere, som kan have andre forestillinger om natur og biodiversitet. Supplerende kan de mange ubenyttede arealer på kirkegårdsudvidelser og kirkeejede friarealer omkring kirkegårdene henlægges i en tilstand, hvor det vil være muligt at biodiversitet kan udvikles. På sådanne arealer vil der være færrest konflikter og mest stabilitet og ro, som er væsentlige forudsætninger for øget biodiversitet. Her kan der være uklippet græs, kvasbunker, stendynger og lignende, der vil være nogle af de tiltag, som kan øge naturindholdet.

Udviklingsplaner

Bevaring, fornyelse og grøn omstilling kan sammen med

andre emner samordnes i udviklingsplaner. Udviklingsplanerne er væsentlige for fastsættelse af langsigtede mål og for tilrettelæggelse af handlemuligheder. Planerne rækker fremad over flere menighedsrådsperioder således, at udviklingen kan blive en del af en helhed og ikke en tilfældig udvikling. Mange menighedsråd engagerer sig da også entusiastisk i udarbejdelse af udviklingsplaner. Det bliver så afgørende, om de efterfølgende menighedsråd også oplever ejerskab til planerne. Jeg kan godt være lidt bekymret for, om en målrettet udvikling lykkes.

Samarbejdet

Samarbejdet med menighedsråd, provstier og stift er centralt. Jeg har gennem mange år erfaret, at selv om der kan være mange meninger i menighedsrådene om, hvordan kirkegårdene skal forvaltes, så er det et stærkt engagement og samarbejde med konsulenter, som beviseligt har ført til de meget roste kirkegårde, som vi har. ■

PRESSEMEDDELELSE: 'FAR VEL - AFSKEDSRITUALER I DANMARK'

Med udstillingen 'FAR VEL – afskedsritualer i Danmark' sætter Landsforeningen Liv&Død fokus på vores fælles og individuelle ritualer i forbindelse med døden. Udstillingen åbner den 14. oktober.

Hvorfor flager man på halv? Skal der spilles 'Stairways to Heaven' ved din bisættelse - og skal din aske spredes over havet eller lægges i jorden under et træ?

Og må man tage hunden med sig ind i himmelen?

Vi har brug for ritualer i livet. For at markere særlige begivenheder og hjælpe os ved overgange fra én livsstatus til en anden. Og for at skabe en orden i livets gang. Men i takt med, at vores fællesskaber, kultur og samfundsstruktur ændrer sig, ændrer vores ritualer sig også.

Med udstillingen 'FAR VEL – afskedsritualer i Danmark' sætter Landsforeningen Liv&Død fokus på vores fælles og individuelle ritualer i forbindelse med døden, og hvordan de afspejler os som mennesker og samfund i dag.

I udstillingen kan man gå på opdagelse i de mange forskelligartede – nye og gamle, religiøse og ikke-religiøse - ritualer, der hver dag finder sted i Danmark - og som mange måske slet ikke kender til eller ved, hvor kommer fra.

Der er blandt andet fotos og videoer fra en buddhistisk begravelse, mindealtre der står i private hjem – og en cykelbegravelse gennem de københavnske gader. Man kan få historien om, hvordan gravøl opstod, og hvorfor vi flager på halv. Og skrive en hilsen til nogen eller noget, man har mistet.

Udstillingen

Udstillingen åbner den 14. oktober kl. 18 i forbindelse med KulturNatten.

Udstillingen kan ses i Funebariat, Landsforeningen Liv&Døds udstillingssted døden.

Udstillingen kan ses den 14. oktober til 18. november. Herefter bliver udstillingen sat op på DOKK1 i Aarhus.

Om Funebariat

Funebariat er Landsforeningen Liv&Døds udstillingssted om døden.

Læs mere om Funebariat på <https://livogdoed.dk/funebariat/>

Nikolaj Plads 27, 1067 København K.

Funebariat har åbent hverdage kl. 9-15.

OBS: Funebariat er lukket i efterårsferien uge 42.

For yderligere information – kontakt Landsforeningen Liv&Død på:

Mail: info@livogdoed.dk

Tlf. 33 36 49 70

Om Landsforeningen Liv&Død

Landsforeningen Liv&Død er en humanitær, almennyttig organisation, der arbejder for at nedbryde tabuet om døden. ■

URNENEDSÆTTELSE TØNDER KIRKEGÅRD

Af Jørn Skov, tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

Vi lægger vægt på at det skal være et forløb, der opleves som respektfuldt af de pårørende. Den kirkelige handling markerer afskeden med den afdøde og derfor har vi ikke etableret en ceremoni i forbindelse med urnenedsættelsen.

men prioriterer enkelheden og at det er de pårørende der afgør forløbet omkring den fysiske urnenedsættelse. For at understrege respekten for den afdøde og vedkommendes pårørende, møder vi altid de pårørende omklædt i sort. Vi mødes ved kapellet (ikke i kapellet) og går derfra samlet til gravstedet. Det er vores oplevelse at gåturen til gravstedet virker som en mental forberedelse til urnenedsættelsen, så den kan foregå værdigt.

Ved gravstedet får de pårørende alle mulighed for at se navnet på urnen, og ofte markerer de pårørende afskeden ved at lægge hånden på urnen. Herefter er det op til de pårørende om de selv vil nedsænke urnen, eller vi skal foretage nedsænkningen. Efter nedsænkningen holdes der typisk et halvt til helt minuts stilhed.

Har familien et ønske om at bede fadervor, synge en salme eller sige nogle ord om den afdøde, gøres det af de pårørende selv.

Herefter forlader vi gravstedet og lader de pårørende stå tilbage, til for sig selv at mindes den afdøde. Når de pårørende har forladt gravstedet, kommer vi tilbage og dækker graven.

Digitalt Kirkegårdskort

OPMÅLING I HELE DANMARK

13	123	127	256	260	264
14	124	128	257	261	265
15	125	129	258	262	266
16	126	130	259	263	267

- Opmåling
- Kort
- Plejeplaner
- Rådgivning
- Protokoller
- Afsætning
- Ajourføring
- Nummerering
- 25 års erfaring

Landinspektørcentret %
Nygade 46 - 7400 Herning - tlf. 97 12 36 88
 herning@lcdk.dk - www.lcdk.dk

K&S Tree Care ApS
Certificeret træpleje

Kim Poulsen
Mobil 40 32 11 90

Lunikvej 9
2670 Greve
Tlf. 43 45 11 90

ks-treecare.dk

RIMAS
Dit miljørigtige valg

Rimas Løgstør ApS

Søster Svendstrup Byvej 4

DK 4130 Viby Sjælland

Mail : rimas@rimas.dk

+45 61162284

Rimas Løgstør ApS

Falstervej 2

DK 9670 Løgstør

Mail : rimas@rimas.dk

+45 96660399

FORSØGET PÅ AT LØFTE DEN GRØNNE OMSTILLING - II

Af Jeppe Hedegaard Jeppesen <JHC@km.dk>
Administrationschef og kirkegårdsleder, Ølgod Kirke og Kirkegård

Den nye naturafdeling blev taget i brug i 2021 og den er populær; 12 % har valgt et gravsted her.

Det er vigtigt at fortælle om, hvad man kan forvente i naturafdelingen, at der fx er langt, vissent græs vinteren over.

På Ølgod og Bejsnap kirkegårde har vi gennem nogle år arbejdet med at fremme biodiversiteten. Det er sket gennem både store og små tiltag, der har kastet megen erfaring af sig. En overordnet erfaring er, at information, inspiration og vejledning er en vigtig del af at få den grønne omstilling til at lykkes.

Dette er anden del af Jesper Hedegaard Jeppesens artikel om de grønne tiltag på Ølgod og Bejsnap kirkegårde. Den første del blev bragt i KIRKEGÅRDEN nr. 4, 2022.

Natur afdeling

Vi har på Ølgod kirkegård oprettet en naturafdeling, hvor det er muligt at blive begravet eller få sat en urne ned i en afdeling, hvor der bliver tænkt på natur og biodiversitet. Denne afdeling er blevet taget rigtig godt imod. Det første år (2021) valgte 12 % af de, som blev begravet/bisat denne afdeling, det ser jeg som et tydeligt tegn på at mange ønsker

denne gravstedsform og derfor er jeg rigtig glad for at vi har mulighed for at tilbyde gravstedstypen. Det er dog vigtigt at huske at fortælle, hvad man skal forvente i dette område, da der ikke er blomster her hele året og for at skabe skjul for insekter, vil der vinteren over stå vissent græs og urter.

Afprøvning af forskellige metoder

Da vi skulle anlægge denne afdeling, benyttede vi muligheden til at afprøve forskellige metoder for at finde frem til, hvad der virker på den lokalitet vi har i Ølgod. Afdelingen består af seks felter, så vi prøvede følgende: På to felter fjernede vi græstørven og lagde blandet gammelt grus fra gravsteder i stedet, to felter som vi fræsede og to felter hvor græsset blev slået meget lavt. Herefter såede vi en flerårig engblanding med hjemmehørende urter. På den måde kunne vi følge udviklingen. Den efterfølgende pleje skal så bestå af mosaikslåning med le, hvor vi slår 1/3 af felterne om efteråret og 1/3 om foråret. Om efteråret lader

De felter, hvor vi fjernede græstørven og i stedet fyldte op med blandet gammelt grus fra gravsteder, er blevet de mest blomsterrige.

Ved at fræse striber i felterne, hvor der er sået en flerårig blomsterblanding, skulle væksten af fx kornblomster og valmuer fremmes.

Blomsterstriber etableres bl.a. ved at grave græstørven af og lægge den i en insektvold ved siden af. Efterfølgende fyldes op med råjord.

Jeg foretrækker at slå græsset med le, da det giver mulighed for at slå uden om myretuer, urter og lignende.

vi afklippet ligge en tid, så frøene kan falde af, efterfølgende fjernes det. For at skabe forstyrrelse i jorden fræsес nogle smalle spor i felterne, dette skulle gerne fremme væksten af eks. valmuer og kornblomst.

Resultatet er ikke overraskende, at de to felter hvor vi fjernede tørven, kommer bedst. I de resterende felter har græsset overtaget. I år forsøger vi så med forskellige metoder til at fremme urtevæksten og hæmme græsvæksten, fx stripevis fræsning, såning af liden skjaller og sommerslåning af græs. Jeg foretrækker at slå græsset med le, da det giver mulighed for at slå uden om myretuer, urter og lignende. Vi bliver stadig klogere og vi følger områderne nøje for at få mere erfaring.

Naturgræs

Vi har i nogle år lavet forskellige forsøg på et stort græsareal, hvor vi gerne vil have introduceret flere vilde hjemmehørende urter. Det har vi gjort ved at tilså striber med

blomster. De har ikke været så vellykkede som ønsket, så i år har vi etableret blomsterstriberne ved at grave tørven af, og ligge det i en insektvold, hvorefter der er blevet fordelt råjord der hvor tørven var. Herefter er der sået en flerårig blomsterblanding. Resten af området bliver kun slået en gang om året. Der er lavet diger langs kanten af området, samt to stier igennem, dette giver mulighed for at gå igennem og se området, samt at det viser at det er et bevist valg, at området skal have dette udtryk. Området bliver kommenteret mange gange og de fleste har en holdning til det, men når vi fortæller om tankerne bag, skaber det en god forståelse blandt kirkegårdens gæster. Vi har i år opsat skilte med forklaring, her henviser vi også til at man kan prøve at lave det hjemme og at alle er velkomne til at sanke frø, når striben afblomstrer.

Ikke en spareøvelse

Årsagen til at de forskellige tiltag er blevet lavet, er

Om efteråret lader vi afklippet ligge en tid, så frøene kan falde af, efterfølgende fjernes det.

Der skal sørges for stier, kanter og linjer for at skabe kontraster og derved skabe smukke grønne anlæg.

fordi vi gerne vil fremme biodiversiteten og lave en lille lomme på danmarkskortet, hvor der er plads til naturen. Efter konferencen om folkekirkens grønne omstilling, er jeg blevet opmærksom på at der skal være meget mere. Disse tiltag på kirkegårdene skal ikke "bare" give plads til biodiversiteten, og skabe gode rammer for kirkegårdens besøgende. Men vi skal med vores tiltag og erfaringer også inspirere besøgende til selv at bidrage til den grønne omstilling. Vi har på kirkegårdene en unik mulighed for at vænne de besøgendes øjne til at se det smukke i naturen og måske ændre deres syn på hvordan en have eller et grønt anlæg bør se ud.

Men en ting er vigtigt at sige: At slippe kontrollen og ændre plejeniveauet på kirkegården, er ikke tænkt som en spareøvelse, men det kan frigive tid og midler til andet. Vi skal ikke bare lukke øjnene og håbe på det bedste, men i stedet åbne dem og kigge godt efter, for at se hvor kan vi gøre noget og hvad det kræver. Naturgræs skal stadig slås, brændes eller afgræsses. Der skal sørges for stier, kanter og linjer for at skabe kontraster og derved skabe smukke grønne anlæg.

Tålmodighed

Var jeg den tålmodige type, så var det selvfølgelig ikke nødvendigt at benytte sig af frøblandinger rundt på kir-

På kirkegårdene kan vi vise hvordan natur og biodiversitet kan være et smukt element i baghaven.

kegårdene. Skulle naturen råde, skulle jeg blot udpine jorden, evt. med slåning eller afgræsning, og så lade naturen gå sin gang. Men for at kunne vise hvad det er vi har gang i, har jeg valgt at benytte såning. Jeg er dog meget opmærksom på hvilke blandinger jeg benytter, de skal være flerårige og med hjemmehørende arter og uden græs, da græsset nok skal komme af sig selv. Indtil videre kan vi se, at med udpint jord og de flerårige frøblandinger, kan vi skabe anlæg der kommer igen år efter år. Dermed ikke sagt at der ikke er brug for pleje i form af slåning og bortkørsel af gamle plantevækster, for at skabe lys til jordbunden og undgå ophobning af næring.

Jeg må hellere stoppe

Jeg kan blive ved, det er spændende at arbejde med... Jeg har slet ikke været inde på nogle af de andre ideer og planer, som vi er startet på eller har planlagt at begynde med, som fx afbrænding af græsarealer, samarbejde med skolen, spagnumfri, kompost, overvejelser om el maskiner (minilæsser, hæklipper mm.). Men jeg håber at mange sammen med mig, vil tage skridtet ind i den grønne omstilling, så vi kan hjælpe hinanden med inspiration og erfaringer. Og på den måde vise besøgende på kirkegårdene, hvordan natur og biodiversitet kan være et smukt element i baghaven. ■

RITUALKUNST PÅ VESTRE KIRKEGÅRD I KØBENHAVN

Af Stine Helweg, stihel@kk.dk
Kirkegårdsvejleder, Københavns Kirkegårde og Krematorier
Foto: Ida van der Lee

Den besøgende kan give et af tøjstykkerne på tørresnoeren et varmt eller koldt bad, afhængig af om minderne om den afdøde er gode eller knap så gode.

Minderne aktiveres ved hjælp af forskellige genstande, der kan placeres på en mindehylde med lys og en hilsen til den afdøde.

Hvordan mindes vi de døde? Oplev hollandsk bud på nye minderitualer på Københavns Vestre Kirkegård

Vestre Kirkegård i København er en grøn oase i byen, men danner også rammen om mange menneskers sorg og minderitualer. Nu er kirkegården blevet 150 år, og som led i markeringen præsenteres et moderne bud på nye minderitualer. Det sker lørdag den 29. oktober kl. 14-17, når den hollandske ritualkunstner Ida van der Lee præsenterer sit ritualkunstprojekt De Dødes Dag på Danmarks største kirkegård, Københavns Vestre Kirkegård.

De Dødes Dag består af 7 forskellige bud på moderne ritualer, hvor de besøgende kan mindes en afdød ved at udføre et eller flere af minderitualerne. Ritualerne er for alle, uanset hvilken tro og baggrund man har.

Et eksempel på Ida van der Lees rituelle kunst er installationen Tørresnor, hvor der hænger tøj påtrykt ord som "Mor", "Far" eller "Søster". Den besøgende kan tage et stykke tøj fra snoren og give det et varmt bad, hvis minderne om afdøde er gode. Et koldt bad er også en mulighed, hvis det er vanskelige ting, man husker afdøde for.

Et andet eksempel er ritualet Mindehylden. Ved hjælp af forskellige genstande aktiveres minderne og fortællingerne om en afdød. Den udvalgte genstand kan efterfølgende placeres i en niche med lys, navn og en hilsen til den døde.

Hvert ritual er bemandet af flere frivillige, og det er muligt selv at deltage i ritualerne eller blot iagttage dem.

Ida van der Lee har gennemført sit kunstprojekt på mange, mange hollandske kirkegårde i de forløbne 15 år – og i 2018 på Silkeborgs Vestre Kirkegård. Der kom i den forbindelse meget rørende feedback fra deltagerne, heraf mange gravstedsejere.

**Alle er velkomne til De Dødes Dag på Vestre Kirkegård
Lørdag den 29. oktober kl. 14 - 17 ■**

150-års jubilæum

Københavns Kirkegårde har inviteret Ida van der Lee til København som led i markeringen af Vestre Kirkegårds 150-års jubilæum. Det fandt sted 2. november 2020, men pga. Corona er det først nu, at markeringen kan finde sted.

ENKELT OVERSKUELIGT ÆSTETISK

Nyt digitalt kirkegårdskort

LE34's basispakke er skræddersyet til små kirkegårde – du betaler ikke for mere, end du har behov for.

Overfløjet med drone

Vi droneflyver kirkegården og skaber et digitalt kort, der er så tydeligt, at du let kan se indretningen af gravstedet, når du sidder på kirkegårdskontoret og zoomer ind på kortet. Du får også papirudgaver af kortet – lige til at hænge op.

STIFTERNES KIRKEGÅRDSKONSULENTER

KARIN NYGAARD CORFITZEN

ROSKILDE STIFT

Af Karin Nygaard Corfitzen, knc@opland.eu
Kirkegårdskonsulent, Roskilde stift

Karin Nygaard Corfitzen, Kirkegårdskonsulent i Roskilde Stift

”Vi skal gøre os umage med at forvalte den arv, vi har overtaget fra dem, der var før os og målet er, at vi stolte kan videregive den til dem, der kommer efter os.”

Faglige baggrund

Uddannet landskabsarkitekt fra Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (nu Det Natur- og Biovidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet) sommeren 1994. Løbende efteruddannelse indenfor flere af fagets delområder, herunder emner vedr. bevarelse og pleje af gamle træer samt restaurering i bred forstand.

Mit hjertebarn

Som kirkegårdskonsulent lægger jeg stor vægt på at anskue kirkegårdene som værdige begravelsespladser og være med til at værne om den iboende værdifulde kulturarv. Vi skal gøre os umage med at forvalte den arv, vi har overtaget fra dem, der var før os og målet er, at vi stolte kan videregive den til dem, der kommer efter os. Det er et stort ansvar.

Som helt lille pige husker jeg min bedstefar tog mig med på kirkegårdene og lærte mig, hvordan man opfører sig 'skikkelig' (sådan sagde han). Det vil sige respektfuldt og så lydøst som muligt. Ikke så let at forstå, når de lange grusgange indbød til at løbe og dermed både ødelægge graverens sirlige rivearbejde og den fred og ro, som andre besøgende havde brug for. Bedstefars ord vejede tungt og hænger fortsat fast. Kirkegården er et sted, hvor netop fred og ro er altoverskyggende – det gælder såvel rent bogstaveligt, men også visuelt. Kirkegården er ikke og må ikke blive 'Tivoli'.

Hvad har jeg lavet inden jeg blev konsulent

Allerede som studerende i begyndelsen af 90'erne blev jeg, via et job som studentermedhjælper på en privat tegnestue, introduceret til de kirkelige anlæg med landskabsarkitektoniske øjne. Interessen for denne særlige niche i et bredt fag var vækket. Siden da har jeg arbejdet med kirkegårdene som projekterende landskabsarkitekt i flere forskellige landskabsarkitekttegnestuer.

Hvorfor blev jeg kirkegårdskonsulent

Min store begejstring for de kulturhistoriske anlæg og muligheden for at være med til at bevare og udvikle disse, herunder de kirkelige anlæg, er den primære årsag til, at jeg søgte stillingen som kirkegårdskonsulent i Roskilde Stift. Der er heldigvis fortsat rimelig stor respekt omkring de kirkelige anlæg i forhold til at værne om de eksisterende værdier og i forhold til at drøfte, vurdere og gennemarbejde evt. ændringer, før de gennemføres. Der er i langt de fleste tilfælde tid til at tænke sig om og i samarbejde mellem de kirkelige myndigheder, konsulenter, menighedsråd samt gra-

Fårevejle Kirkegård

Herning Vestre Kirkegård

Skælskør Kirkegård

vere at finde en god løsning i den aktuelle situation. Der er med andre ord plads til faglig stolthed. Det sætter jeg pris på.

Kirkegårdenes udfordringer i Roskilde Stift

Den generelle markante ændring i begravelsesmønsteret i Danmark er også tydelig i Roskilde Stift. Langt de fleste kirkegårde har store driftsøkonomiske udfordringer: På grund af ændringen fra primært salg af kistegravsteder til primært salg af urnegravsteder (både individuelle og fællesgrav), er kirkegårdenes indtægter fra salg/vedligeholdelse faldet drastisk samtidig med, at fællesarealerne bliver større både i m² og i ressourceforbrug i forbindelse

med den daglige drift og vedligeholdelse.

Det er nødvendigt at italesætte 'driftoptimering' og med en vedvarende faglig drøftelse hjælpes ad til både at følge med samfundets generelle udvikling og fastholde de store kulturarvmæssige værdier, vi går og står midt i på kirkegårdene. Det er ikke altid de hurtige og nemme løsninger, der er de rigtige.

Det er i den forbindelse også afgørende, at menighedsrådene i arbejdet med den fremtidige udvikling på kirkegårdene i høj grad har fokus på drift og vedligeholdelse, når

Ørslev Kirkegård

Østre Kirkegård
Roskilde

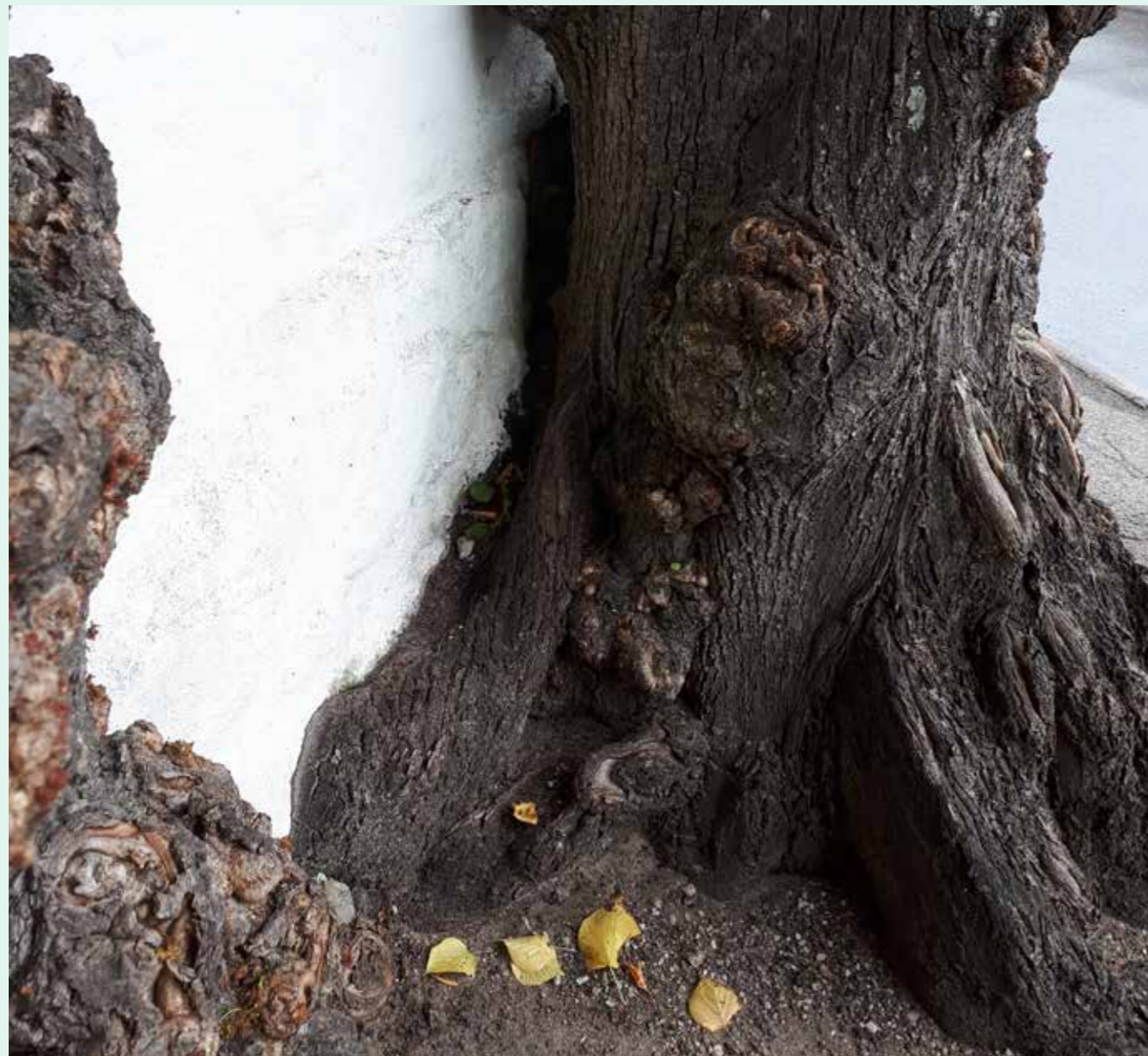
der udarbejdes helhedsplaner og udviklingsplaner. Ambitionerne med omlægning og nyanlæg er nødt til at være tilpasset den økonomi, der er afsat til drift og vedligeholdelse. I modsat fald risikerer man, at investeringen går tabt og kirkegården forfalder.

Hvor bevæger kirkegårdene sig hen på landsplan

Takket være gode interne kræfter undergår Folkekirken i disse år en grøn omstilling. Eller rettere Folkekirken har indledt en grøn omstilling. Første skud på stammen var 'Grøn Kirke' (<https://www.gronkirke.dk/>), der blev etableret i 2008 og i 2022 blev det fireårige projekt 'Folkekirkens

Grønne Omstilling' (<https://folkekirkensgroenneomstilling.dk/>) sat i søen. Begge gode initiativer, der er relevante for alle, der arbejder med de kirkelige anlæg, uanset om der er tale om større bykirkegårde eller mindre landsbykirkegårde. Der er god viden og inspiration at hente for alle.

Indtil for få år siden blev alle med få undtagelser gravsat på en af vores kirkegårde. Med muligheden for askespredning over havet eller urnenedsættelse på godkendt begravelsesplads udenfor kirkegårdene er det tydeligt, at flere og flere vælger dette. De traditionelle kirkegårde har altså ikke længere monopol på at være de afdødes sidste hvilested.

Allerslev Kirkegård (Stege-Vordingborg)

Det er en tendens, vi, der arbejder med de kirkelige anlæg, skal forholde os til. Det er et relativt nyt fænomen og vi kan endnu ikke mærke, om de efterladte efter askespredte efterspørger mindepladser på kirkegården – når deres kære groft sagt er 'spredt for alle vinde'.

Hvilke opgaver vil/skal/bør konsulenten involveres i

Kirkegårdskonsulenten fungerer dels som faglig konsulent for de kirkelige myndigheder (Provstiudvalg og Stiftet) og dels som rådgiver og sparringspartner for de enkelte menighedsråd.

Det er vanskeligt at afgrænse opgaver, som konsulenten

skal eller bør have part i som rådgiver for de enkelte menighedsråd.

Personligt ser jeg helst, at samarbejdet med menighedsrådene er a) bredt, b) tæt, c) åbent og d) respektfuldt.

'Bredt' - så intet er for småt og intet er for stort til at drøfte med konsulenten.

'Bredt' - så dialogen involverer alle relevante parter.

'Tæt' - så dialogen og kontakten er tæt, nærværende og konstruktiv.

'Åbent' - så alle synspunkter og udfordringer kommer på bordet.

Skibinge Kirkegård

Ejby Kirkegård (Køge)

'Respektfuldt' - så der udvises respekt for relevante fagligheder og nødvendige funktioner.

'Respektfuldt' - så der værnes om dansk kirkegårdskultur og de kulturhistoriske værdier i det hele taget.

Der er i et samarbejde mellem Aarhus, Viborg og Ribe Stifter udarbejdet en guide til, hvordan menighedsrådet skal gribe en byggesag eller ønsker om ændringer i de kirkelige anlæg an. Det er et godt udgangspunkt/værktøj for alle menighedsråd uanset, om der skal ske ændringer i kirkebygningen eller på kirkegården.

<https://www.dkm.dk/fileadmin/Cases/Organisationer/>

[Kom godt fra start i byggesager/Kom godt fra start i byggesager_digital.pdf](#)

Som kirkegårdskonsulent har jeg ikke noget ønske om hverken at være 'politi'-betjent eller den 'løftede pegfinger' overfor menighedsrådene. Jeg vil helst mødes som 'de faglige øjne', der kommer udefra og er parat til konstruktiv dialog om såvel stor som lille opgave.

Mit mål er, at kirkegårdene i Roskilde Stift alle bliver til 'mine' kirkegårde, som jeg kender og gerne kigger ind forbi - også uden der er kaldt på mig. ■

BRUG AF KISTESÆNKER

Af Lene Halkjær Jensen,
redaktion@danskekirkegaarde.dk

Klar til begravelse med brug af kistesænker. Det lille håndtag udløser nedsænkningen af kisten.

Begravelse med brug af kistesænker. Foto fra afprøvning på Randers Nordre Kirkegård.

I 2017 blev der indkøbt en brugt kistesænker til Helsingør Kirkegård – og den bliver brugt hver gang, der er en begravelse på kirkegården.

De fleste, der har prøvet at føre en kiste ud til gravstedet og sørge for at den bliver sænket ned i graven, kender nok til fornemmelsen af, at man først rigtigt trækker vejret igen, når kisten står som den skal, i bunden af den forberedte og smukt pyntede grav: Det er en situation, hvor det bare ikke må gå galt!

Men sådan går det ikke altid, det kan gå galt: Som fx hvis et af kistens håndtag knækker af under nedsænkningen, en pårørende får overbalance - eller en af de andre "lige ved og næsten" situationer, hvor den værdige nedsænkning sikres fordi den, der fører kisten ud til graven er super fokuseret, prøver at være forudseende og når at gribe ind, inden der sker noget af det, man helst ikke vil opleve i forbindelse med nedsænkningen af en kiste!

På Helsingør Kirkegård er der 20 – 25 begravelse pr. år – og kistesænkeren bliver brugt hver gang: Brugen af den bliver ikke præsenteret for de pårørende som en mulighed, de kan vælge - eller vælge fra; det bliver forklaret, at den bruges ved begravelse her på kirkegården. Brugen af den kan selvfølgelig undlades, hvis de pårørende har et klart ønske om, at de selv vil sænke kisten i graven.

En forbedring på mange måder

Nogle vil måske mene, at brugen af en kistesænker er noget, man skal se i amerikanske film, og ikke i brug på en dansk kirkegård...

Det er ikke den oplevelse vi har: Brugen af kistesænkeren giver en velgørende ro i det følelsesmæssige og visuelt stærke øjeblik, hvor kisten sænkes i graven. Det er ofte de nærmeste pårørende, der bærer kisten til graven og sænker den ned, og dermed også dem, der er under det største følelsesmæssige pres. For manges vedkommende, vil det også være første gang, at de deltager som nærmeste pårørende ved en begravelse.

Når kistesænkeren bruges, giver det alle de pårørende et stille minut, med tid til omsorg, trøst og eftertanke, mens kisten langsomt synker i graven - og ingen af dem behøver at føle sig yderligere presset ved tanken om, at de kunne komme til at gøre noget forkert, som fx at tabe kisten ned i graven...

For de pårørende er brugen af kistesænkeren en stor hjælp, både psykisk og rent praktisk.

For den af kirkegårdens medarbejdere, der har ansvaret for at føre kisten til graven og sænke den ned, er brugen af kistesænkeren også en forbedring: Der lidt færre situationer, hvor der kan ske fejl – og lidt mindre at have bekym-

ringer over - Vejret kan trækkes en lille smule lettere... Kistesænkeren er selvsagt også god i de tilfælde, hvor der kun er få pårørende, eller hvor ingen af dem er i stand til selv at medvirke til at sænke kisten ned. Her kan selve nedsænkningen stadig foregå, med kun de nærmeste pårørende til stede.

Vi har endnu ikke oplevet, at de pårørende efterfølgende har givet udtryk for, at de var kedede af, eller syntes det var mærkeligt, at kistesænkeren blev brugt ved begravelsen. ■

URNENEDSÆTTELSE HELSINGØR KIRKEGÅRD

Af Lene Halkjær Jensen, redaktion@danskekirkegaarde.dk

Foto: Jørn W. Larsen

Ved urnenedsættelser på Helsingør Kirkegård bliver det aftalt med de pårørende, at de samles ved gravstedet på det aftalte tidspunkt, hvor de bliver mødt af en af kirkegårdens medarbejdere. Medarbejderens påklædning er det almindelige arbejdstøj, som selvfølgelig ikke er møgbeskidt.

Urnegraven er pyntet med en krans af grønt og årstidens blomster eller pynt; hvad der kan klippes på kirkegården på dagen.

De pårørende bliver bedt om at tjekke at det er den rigtige urne og får derefter muligheden for at vælge om de selv vil sænke urnen ned. Ved nedsænkningen bruges kun bånd eller lignende, aldrig urnetang. Hvis de pårørende selv medbringer urnen, har den ansatte et urnenet med som reserve, hvis der ikke er bånd på urnen.

Når urnen er sat ned, bliver de pårørende spurgt om de selv ønsker at dække urnen – eller om vi skal gøre det.

Ofte vil de gerne selv være med til at dække urnen. Urnenedsættelsen bliver ikke udført eller betragtet som en ekstra højtidelighed. Mere som et sidste farvel, hvor der ikke rigtig er nogle faste rammer. Der er rum til at de pårørende gør det, de har brug for; om det er en sang, en sidste snaps sammen med den afdøde, måske har de bedt præsten om at deltage, eller også har de bare brug for at se, at den rigtige urne bliver sat ned, der hvor det er aftalt at den skal være.

Urnenedsættelser kan aftales på hverdage, indenfor den normale arbejdstid. Af og til sker det, at begravelseshøjtideligheden finder sted efter kremeringen og at urnen skal sættes ned i forbindelse med højtideligheden. I de tilfælde kan andre tidspunkter aftales.

De pårørende kan ikke deltage ved urnenedsættelser i den anonyme fællesgrav, hvor urnerne sættes ned i et mønster med 4 af gangen.

STIFTERNES KIRKEGÅRDSKONSULENTER

SUSANNE WAGNER

KØBENHAVNS OG HELSINGØR STIFTER

Af Susanne Wagner, kontakt@arkitektwagner.com
Kirkegårdskonsulent, Københavns og Helsingør Stifter

Susanne Wagner, kirkegårdskonsulent i Københavns og Helsingør Stifter.

”Det er min erfaring at der i god dialog kan findes frem til de rigtige og holdbare løsninger.”

Da jeg begyndte som kirkegårdskonsulent i Fyens stift i 2010, var mit rent praktiske kendskab til kirkegårde ikke stort. Heldet var med mig, og jeg kom ”i lære” hos daværende stiftsfuldmægtig Nina Billund. Samme år blev jeg kirkegårdskonsulent i Københavns Stift, hvor jeg stadig

er, og jeg har været kirkegårdskonsulent i Helsingør Stift siden 2019.

Baggrund og interesse

Min baggrund er en uddannelse som arkitekt og landskabsarkitekt fra arkitektskolen i Aarhus, herefter et par kortere ansættelser i to kommuner, efterfulgt af ansættelser på forskellige tegnestuer i Aarhus, samt 10 år i De Kongelige Haver, inden jeg blev selvstændig. Kultur og formidling af den har altid haft min store interesse, og efter årene i De Kongelige Haver var det nærliggende at søge en fortsættelse i at arbejde med kultur - denne gang i skikkelse af kirkegårde.

Oftentimes når menighedsråd og eller kirkegårdsledere/gravere retter henvendelse, er der en eller to ting de ønsker råd om. Når vi efterfølgende mødes på kirkegården, er der som oftest langt flere ting der skal have nogle ord med på vejen, og nye øjne har det med at har det med at kunne se de oplagte løsninger.

Det er vigtigt at kunne lytte og reflektere når man rådgiver, menighedsråd består hovedsageligt af lægfolk, og kan man åbne deres øjne for flere mulige løsninger og tiltag på deres kirkegård, er det min erfaring at der i god dialog kan findes frem til de rigtige og holdbare løsninger. Generelt er det vigtigt at menighedsråd, kirkegårdsledere og gravere involverer deres kirkegårdskonsulent, både ved større og mindre omlægninger på kirkegården.

Jobbeskrivelse

Der er ikke en decideret jobbeskrivelse for kirkegårdskonsulenterne, men en vejledning og en instruks.

Det er min opfattelse at rollen som kirkegårdskonsulent forvaltes meget forskelligt i stifterne, og af de enkelte kirkegårdskonsulenter. Nogle mere fastlagte og fælles retningslinjer for kirkegårdskonsulenterne, ville kunne optimere den rådgivning konsulenterne yder, og forventningen dertil.

Udsigt fra Jørlunde kirkegård.

Nyanlagt staudebed på Veksø kirkegård.

Plataner på Risbjerg kirkegård.

Det der fylder i disse år er omlægningerne på kirkegårdene, hvor der er tomme gravsteder grundet ændrede ønsker til begravelsesform, og fordi de færreste vælger et kistegravsted, men i stedet vælger at få nedsat en urne indenfor de muligheder der tilbydes. Med det følger nødvendige omlægninger på kirkegårdene, og her kan en udviklingsplan være et konstruktivt redskab til at få hul på opgaven.

Udviklingsplaner

En udviklingsplan til at styre og udvikle kirkegården, kan være et godt redskab til at tilpasse antallet af gravsteder til det aktuelle og de fremtidige behov, fastholde kirkegårdens værdier, samt at tage højde for krav om tilgængelighed og arbejdsmiljø mv. Tilknyttes planen et budget baseret på prioriterede ønsker, får man et nyttigt værktøj til fremtidig planlægning af periodisk drift og anlægsinvesteringer.

Udsigt fra Slagslunde kirkegård.

Et af de centrale mål med en udviklingsplan er, over en årrække, at få implementeret en struktur på kirkegården der rummer fleksibilitet, sikrer rammer for at kunne overholde gældende arbejdsmiljøregler, og plads for brugen af nutidige redskaber og maskiner.

Udviklingsplanen kan bidrage til at holde fokus på, dels at kunne bevare de klassiske historiske begravelsesformer, og dels at kunne tilbyde forskellige efterspurte begravelsesformer, og samtidig sikre den fremtidige udvikling af en levende, stemningsfuld og frodig kirkegård, hvor historie og særpræg ikke går tabt.

Sikring af kontinuitet

Fredningsregler og godkendelse af regulerings- og udviklingsplaner tilsiger, at der for de overordnede linjer og rammer skal planlægges med rettidig omhu, gerne for 20 år eller mere ud i fremtiden. Samtidig er det vigtigt løbende at følge op på, og prioritere de konkrete fysiske omlægninger.

Det er vigtigt at nævne at en udviklingsplan ikke behøver være en omfattende "forkromet" sag med diagrammer og

analyser, men altid bør tilpasses til den enkelte kirkegård, og have konkret indhold. ■

TRÆFÆLDNINGSMANDEN

Tlf. 23 26 38 48

www.træfældningsmanden.dk

Træfældning · Beskæring · Træpleje
· Flishugning · Stubfræsning

URNENEDSÆTTELSE GJELLERUP KIRKEGÅRD

Af Christian Høybye Hougaard, chha@km.dk

På Gjellerup kirkegård mødes de pårørende til afdøde ved graven, sammen med Kirkegårdslederen eller en af gartnerne, når urnen skal sættes ned. Vi er altid omklædt til "civilt" tøj, da vi ikke ønsker at være i centrum, i forhold til påklædning; det er selve urnenedsættelsen, som er i centrum. Vi pynter rundt om urnehullet, så det ikke er sort hul, som de pårørende kigger ned i. Når alle er samlet, fortælles der kort, hvad der skal ske og at der vil være mulighed for at synge en sang eller lignende, som de selv står for. Vi viser urnen med navn, inden urnen sættes ned. Er

der en eller to som ønsker at sætte urnen ned er de velkomne til det.

Efter urnenedsættelsen gives der mulighed for at gå en tur på kirkegården, i mens urnen dækkes, og så kan de pårørende komme tilbage, når urnegraven er dækket.

På denne måde sikrer vi at de pårørende får en ordentlig urnenedsættelse, uden at det bliver til en kirkelig handling, da vi ikke er gejstlige.

Schäffer

2428 SLT
Kompakthed og styrke i skønneste forening!

- KUN 89 cm bred
- KUN 189 cm høj
- MEN løfter 1000 kg på palle helt til top!

WWW.SCHAEFFER.DK
+45 99 28 29 30
HELMAS

**KOMPAKT
& STYRKE**

LAGERFØRENDE FORHANDLERE	
Anker Bjerr, Holstebro	97420210
Almas Park & Frid, Aalborg	96330300
A.P. Jørgensen, Ribe	75420977
Fania Maskinhandel	9832222
Glamsbjerg Maskin Center	64721660
Hans Holm Maskinretretning, Tinglev	74644094
Hansen Auto & Maskinservice, Esbjerg	2237211
Halden Maskiner	26296088
Henrik A. Fog A/S	43966611
Helms TMT-Centret, Herning	9920230
Helms TMT-Centret, Aarhus	86109108
Helms TMT-Centret, Ringsted	57811100
Maskincenter Roskilde	4697202
Middjurs Traktorlager A/S, Nørtofte	86398480
O. Søndergaard & Sønner, Otterup	64851102
Sivertsen A/S, Bækvede	4878 5522
Sivertsen A/S, Børnholm	56947450
Veggerslev Landbrugs & Maskinservice ApS	24600050

**Schäffer
CONSTRUCTION**
DIN KOMPROMISLØSE HJÆLPER
NÅR ARBEJDET BLIVER RIGTIG TUNGT!

FORBEREDELSE - KIRKEGÅRDSMESSE PÅ MORS

Af Lone Hage Rasmussen, lone.vhkirker@gmail.com
Graver, Himlingøje og Vråby kirkegårde

Standene er mærket op og der er trukket strøm.

En travl humlebi har summet rundt hele dagen ved Lødderup Kirkegård på Mors: Der skal gøres klar til en Kirkegårdsmesse...

Klokken er 20.30 og han er træt. Hele søndagen igennem har han været i gang på pladsen. Ikke før kl. 15 kom telt firmaet og satte telte op, direkte fra kulturmøde i Nykøbing Mors.

Resten bliver lavet i morgen tidligt, meget tidligt. Elek-

trikeren skal komme og fordele strømmen rundt. Derfor kører han hjem og går i seng nu, for at være klar til at væk-keuret ringer kl. 5.

Han kender messepladsen som sin egen bukselomme. I 38 år mødte han ind på arbejde her hver morgen. Han ringede med klokkerne kl. 7.30 og igen kl. 16.30 året igennem mandag til lørdag indtil der i 2007 kom automatisk ringning endda kl. 8 og 16. Senere igen overenskomst og 5 dages arbejdsuge.

Kirken giver hus til flere af udstillerne.

Tidligt

Mandag d. 29 August 2022. Dagen for den 9. kirkegårds-messe ved Lødderup kirke på Mors. Hvis den sidste ikke var blevet aflyst pga. corona havde det været den 10. Kaffen snurrede han lidt rundt i koppen, mens han kiggede på sin kone. Hun var ved at gøre sig klar. Så tidligt på dagen plejede de ikke at være oppe, nu hvor de begge var pensionister. De havde gjort det godt, to lange arbejdsliv og fritiden fyldt ud med fritidsinteresser, foreningsliv og ombygning af 'den grønne oases' stuehus og tilbygninger.

De dyrkede grønsager i drivhusene og på jorden i fritiden som de solgte på torvelørdag. Økologisk naturligvis, men de stoppede da folk dengang i 80'erne syntes økologi var noget mærkeligt noget og ikke købte deres økologiske grønsager. Måske var de startet 20 år for tidligt?

Dagen

Kl. 9, stadeholderne sad i teltet og fik kaffe og morgenbrød. En masse glade mennesker og godt vejr, spændte på dagens salg, spændte på besøgstal, spændte på at møde

Opsætning af teltet, der også har været med på Kultur møde i Nykøbing Mors.

I år er forplejningen udliciteret til en pølsevogn.

gamle og nye bekendtskaber. Et par taler blev holdt, Jørgen Toft, Ena Fuglsang, Kaj Emil Pedersen, som alle havde gjort et stort stykke frivilligt arbejde siden første messe blev stablet på benene i 2005. Forskellige hjælpere havde der været fra Fakk Thisted. De 3 humlebier, som de kaldte sig, var også blevet lejet ud til Kirkens Forum i Fredericia et par gange for at stå for DM i grandækning. En uge i Fredericia hvor hallen blev gjort klar, og de boede på hotellet imens, med forstående ægtefæller derhjemme.

Kl. 10 strømmede folk til messen, åbningstale ved Steen Sunesen, sognets sprudlende præst, strøm der gik og kom, folk at snakke med, der var nok at se til. Hans 3 voksne børn, svigerbørn og børnebørn var også at finde hele

dagen som praktiske grise, hjælpsomme som deres mor og far.

Forberedelser

I vinters var forberedelserne startet. Stadeholderne indbudt. Kaj Emil lavede lister med tilmeldinger til Ena, som var webmaster på hjemmesiden. Hun vidste af erfaring, at indbydelser til kredsformænd skulle sendes før sommerferien og når hun skrev til pressen skulle hun også sørge for at sikre sig, de fik hendes beskeder.

Den positive stemning blandt gravere, udstillere osv. giver ham varmen om hjertet og energi til at yde det bedste for alle involverede. 2 dage før, da regnen stod ned i stråler,

Naboen stiller en mark til rådighed for parkering.

gik han rundt og satte de laminerede skilte op til udstillerens pladser og parkering og toiletskilte. Da kom kirkens søde nabokone hen, bare for at give ham en kop varm kaffe. Næstekærligheden er stor her på landet, hvor alle kender alle.

Toiletvognen var rekvireret og på plads dagen før. Maden var blevet udliciteret i år til en pølsevogn, hvilket lettede dem i deres arbejde. De foregående år havde de også brugt meget tid på gaveindsamling og lodtrækning af disse, det droppede de år. Grethe Buchhave, tidligere graver ved Sejerslev kirke, Gerda (Kaj Emil's kone) samt nabokonen Kis og Ena bagte kage på livets løs til kaffeboden og kaffemaskine, køleskab, borde og stole, alt som kunne, blev sat op dagen før.

For lang tid siden var menighedsrådet blevet spurgt om lov og samtidig var den lokale bonde også blevet spurgt om at få lavet marken, der støder op til, om til parkeringsplads.

Udstillerne køber en studeplads, som de betaler forud og de kan vælge mellem 3 størrelser. Det er til at dække udgifterne med, som telte, køleskab, borde og stole. Medhjælperne er aflønnet med frokost og pizza til bagefter og en lille gave som tak for hjælpen.

Møder

Kaj Emil er en slidt humlebi, men han bliver ved med at flyve. Jeg flyver også, jeg fløj af lykke på en lyserød sky da

Jeg kørte til Mors fra Sjælland. Bilen kender turen, det er en dejlig ferieø og 4 timer i bil er lige til at overkomme, selv med unger bag. Jeg kørte derop om søndagen efter kirketjenesten sammen med min kollega. Vi fandt et shelter med en skøn bålplads og vandudsigt. Tændte bål, drak en øl, tegnede, snakkede, var stille. Den mørke stjernehimmel så jeg slet ikke, dybt inde i min søvn, og så var det allerede morgen.

Næste aften stod jeg atter i min stue, mærkeligt at være hjemme igen. Hvornår og om jeg ser Mors igen ved jeg ikke. En besked løber ind, det er fra Kaj Emil, der sender billeder fra messen og spørger til om vi er kommet godt hjem. Det er jeg glad for, jeg har lidt af Mors med hjem, et venkab med en graver. Et møde med mine jyske kolleger, som jeg kender så godt fra kurser. Møde med forhandlere som jeg har mødt før og nogle jeg ikke har mødt før. Jeg nyder snakkene med alle de mange mennesker og ved at stå og dele kirke.dk aviser ud, mødte jeg virkelig mange.

Messer

Jeg har tænkt på, hvor mange små eller store messer der bliver arrangeret rundt om i Danmark. Der er en lille maskinudstilling på Lolland. Der er den store fagmesse i Nyborg, Have og Landskab i Slagelse hvert andet år. Nu er der også folk Kirkens grønne omstillingsmesse i Fredericia. Herlufsholm er begyndt at arrangere en forhandlermesse i bæredygtighed i maj måned. Hvor mange flere er der, eller er det så få? Kan vi virkelig 'nøjes' med så lidt, vi har en fælles arbejdsplads på flere tusinde kirkegårde i Danmark, burde vi så ikke lave flere faglige udstillinger?

Jeg beundrer alle de frivillige der arrangerer ting til glæde for os andre, jeg beundrer især Kaj Emil for hans flid og venlighed.

Jeg siger ikke at Kaj Emil Pedersen er Superman, jeg siger blot at der aldrig er nogen som har set Kaj Emil og Superman i det samme rum! ■

URNENEDSÆTTELSE

SØNDERHOLM KIRKEGÅRD

Af Annee Katrine Bonde, sonderholm_kirke@mail.dk

Når der skal være urnenedsættelse, er der altid en medarbejder i mørkt tøj til stede.

Inden urnenedsættelsen flyttes katafalken ud af kapellet, så der bliver bedre plads, og urnen sættes på et lille bord ved siden af et tændt gravlys og en eller anden form for blom-

ster eller dekoration. Gravlyset er beregnet til at tage med ud og sætte på graven. De store golvstager med levende lys og fyrfadlysene i vindueskarmene bliver også tændt.

Hvis familien ønsker det, kan de selv stå for en stille stund, enten i kapellet eller ved graven. Hvordan den skal udformes – mindetale, fællessang, bøn eller afspilning af musik - er op til dem selv. Det er dog et ønske de færreste har. Medarbejderen mødes med familien ved kirkens indgangsdør, og sammen henter de urnen i kapellet. Man følger derefter ad til gravstedet, hvor urnehullet er pyntet med en krans af grønt og evt. blomster, alt efter årstiden. Familien sænker selv urnen i graven, og når det er sket, forlader medarbejderen stedet.

Derefter kan familien blive ved gravstedet så længe de har brug for og lyst til, men urnen dækkes først, når alle har forladt stedet. Der er altid mulighed for at vente enten i kirken eller sognegården til urnen er dækket, men det er sjældent, nogen gør det. De fleste vender hellere tilbage ved en anden lejlighed.

KIRKEGÅRDE

Udviklingsplaner, tilgængelighed og en fremtidig kirkegårdstradition

En samlet planløsning for kirkegården tilgodeser alle forhold og er et godt arbejdsredskab for kirkegårdsledere, ansatte og menighedsråd. Vi arbejder med tilgængelighed og skaber smukke løsninger med et universelt design i respekt for kulturarven. Kontakt os for en uforpligtende samtale. Vi dækker hele landet.

ANNESTAUSHOLM
Landskabsarkitekter

www.annestausholm.dk Tlf. 46 40 27 71 afs@annestausholm.dk

Vinderup Maskiner

Vinderup Maskiner A/S
Nr. Bjertvej 7, DK-7830 Vinderup
Tlf: +45 97 44 17 00

1022LX (22hk)

PRIS
127.500,-

1026LX (26hk)

PRIS
152.500,-

Priserne er excl. moms

Kubotamotor, 3 cyl. m/vandkøling, hurtigskift, redskabshydraulik i joystick og komplet lyspakke

Besøg www.vmloader.dk og se det fulde produktprogram

JOHN DEERE

En traktor - Mange muligheder
John Deere 1026R

STAMA ECO Weedkiller
er 100% emissionsfri ukrudtsbekæmpelse

Bruger kun postevand, som opvarmes op til 106°
100% elektrisk køretøj med 100% elektrisk varmvandsanlæg

STAMA LØVSUGER MK-10
100% elektrisk · støjsvag

STAMA løvsuger MK-10 forener ønsket om kraftig sugoeffekt og støjsvag drift i én kompakt enhed.

FÅ GODE RÅD OG VEJLEDNING

- book en demo eller et møde

Leif på tlf. 20 54 69 66
lm@havdrup-maskinforretning.dk

Børge på tlf. 51 29 41 69
bg@havdrup-maskinforretning.dk

A/S HAVDRUP MASKINFORRETNING

Salbjergvej 4 - 4622 Havdrup - Tlf. 46 18 55 44

Se mere på www.havdrup-maskinforretning.dk

Vi tager forbehold for eventuelle trykfejl

BOGUDGIVELSE

BÆREDYGTIG TRÆPLANTNING

UDFORDRINGER OG LØSNINGER FOR BY- OG VEJTRÆER

Bogen er et opslagsværk for alle der har med plantning af træer at gøre og dermed til forskellige faggrupper. Bogen er også tænkt som bindeled mellem disse faggrupper for at bidrage til et godt samarbejde, der kan munde ud i vellykkede træplantninger.

I et interview blev den navnkundige professor og havearkitekt C.Th. Sørensen (1893-1979) spurgt: Hvad er så det vigtigste i Deres mange projekter? Efter en kort pause svarede C.Th. Sørensen meget bestemt: "At det gror".

Det er også udgangspunktet for den nye bog 'Bæredygtig træplantning' af Tage Kansager og Niels Hvass, der begge i mange årtier har arbejdet med at plante træer ved veje og i byer.

'Bæredygtig træplantning' samler al den viden, der er relevant, når man planter træer ved vejene og i byerne. Det er en viden der spreder sig over mange forskellige discipliner og fagområder og som ikke tidligere har været samlet i én bog.

Håbet er, at bogen må finde anvendelse inden for en bredere kreds af fagfolk, ligesom visse kapitler sikkert kan finde anvendelse i forbindelse med ETV-certificering af træplejere. Bogen rummer alle de emner der typisk er behov for når et planteprojekt skal sættes i værk. Der omtales dog kun de mest typiske træarter.

Ud over selve plantningen kommer bogen også grundigt ind på rødder, jord, forundersøgelser, projektering, vejregler der berører emnet, planteskolernes træer, pleje af byplantede træer m.m.

"Frodige grønne træer har på mange områder en positiv indflydelse på os mennesker. Vores mentale sundhed er bl.a. afhængig af, at vi har en smuk grøn vegetation at se på, uanset hvor vi bor og opholder os".

Bogens kapitler:

Introduktion
Bytræer og deres rødder
Jord og vækstjord
Forundersøgelser

Projektering af plantebedet
Planteskolernes træer
Plantning
Pleje af byplantede træer
Efterskrift
Ordforklaring
Appendix
Litteraturliste og videnblade ■

Bæredygtig træplantning

Udfordringer og løsninger for by- og vejtræer.
276 sider A4. Hårdt bind.

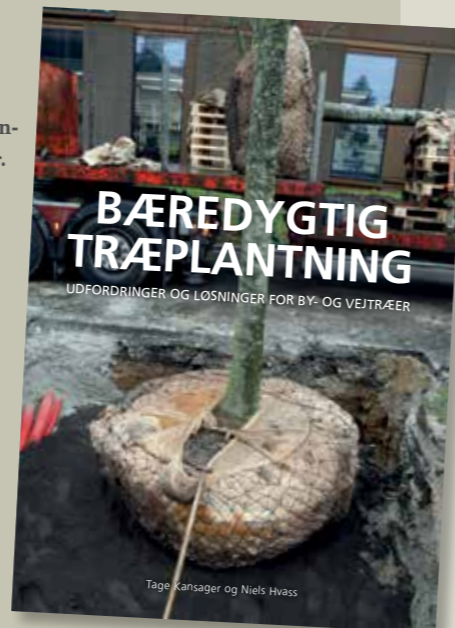
Forlag: Forlaget Grønt Miljø

Bogen kan købes på dag.dk > webshop.
Prisen er 320 kr. eksklusiv moms. 400 kr. inklusiv moms.
Til prisen skal lægges ekspedition og forsendelse.

Forfatterne:

Tage Kansager (f. 1949) er landskabsarkitekt MDL, cand. hort fra Den Kgl. Veterinær og Landbohøjskole (KVL) 1977. Han har siden været landskabsarkitekt i Gladsaxe, Frederiksberg og Silkeborg kommuner og stadsgartner i Ringsted Kommune.

Niels E. Hvass (f. 1938) er landskabsarkitekt, cand.hort fra Den Kgl. Veterinær og Landbohøjskole (KVL) 1967. Han var assistent ved Afdeling for Have og Landskab ved KVL og samtidig direktør for SITAS (Scandinavian Instant Tree A/S), hvor der også blev udført træpleje.

AF
TRANS-LIFT

A. FLENSBORG A/S

AF
HANDLING

Vi er altid klar til at finde en løsning på håndtering af transport, både ude- og indendørs

Type PM-PARK

- AF Handy og lille venderadius
- AF Robust og enkelt opbygget
- AF Leveres med 48 volt, 4kw el-motor
- AF Større eller mindre typer
- AF leveres efter opgave

Elvogne fra A. Flensborg A/S er altid;

- AF Robuste
- AF Driftssikre
- AF Opfylder myndighedskrav
- AF Kvalitetsgennemgået
- AF Udførlig brugervejledning
- AF Miljøvenlig og lydløs

Type AC48 PARK

- AF Træk på bærehjul
- AF El-hydr. tip af lad
- AF Servicefrie batterier
- AF Lad 90x150 cm
- AF m/hængslede sider

AF
SINCE 1883

A. FLENSBORG A/S, Mørupvej 13, 7400 Herning | Tlf. +45 9712 6300 - www.aflensborg.dk

AF Service Øst, Marielundsvej 32C, 2730 Herlev | AF Service Vest, Mørupvej 13, 7400 Herning

Helt nye muligheder med digitalt kirkegårdskort

Smart nyt kortmodul fra EG Brandsoft gør det nemt at præsentere kirkegårdsdata i en letforståelig grafisk udgave. Det sikrer bedre kommunikation og nemmere planlægning.

- ✓ Nem kommunikation med kirkegårdens kunder, menighedsrådet og de øvrige interessenter
- ✓ Tydelig registrering af planlagte ændringer
- ✓ Hurtig og håndgribelig disponering af gravstederne

Kontakt EG Brandsoft på 9928 3565 eller skriv en mail til support@brandsoft.dk og hør mere om det nye kortmodul.

Kortmodulet kan bruges i kirkegårdssystemet, på mobil, iPad eller via appen Find Gravsted.

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN er et fagblad for de danske kirkegårde og krematorier. Tidsskriftet henvender sig til alle, der har tilknytning til kirkegårde og her kan man finde inspiration, nyheder og nyttig viden.

Tidsskriftet udkommer 6 gange pr. år og sendes til mere end 900 kirkegårdsfolk landet over.

Et abonnement koster 350,- kr. pr. år

(400,- kr. hvis bladet skal sendes til adresser i udlandet)

Redaktion sætter stor pris på faglige indlæg fra både ind- og udland, ligesom udenlandske firmaer er velkomne til at købe annonce plads i bladet.

For yderligere oplysninger eller bestilling af abonnement:
Se hjemmesiden:
danskekirkegaarde.dk/tidsskrift

Transportere el - benzin - diesel
250 - 1200 kg lasteevne

Vacuumsuger flere modeller

NICODAN

Nicodan Teknik Aps Lysemosen 25, DK - 8600 Silkeborg
Tlf 8757 2055 www.nicodan.dk info@nicodan.dk

DS - Gravstenssikring

- Danske fagfolk med kendskab til kirkegårdene
- Indgående indsigt i arbejdsmiljøregler
- Tilbudsgivning
- Billedokumentation af alle projekter
- Gennemprøvede løsninger
- Kvalitetskontrol

Danske
Stenhuggerier
minder & mennesker

Tlf. 70 250 650

E-mail: sikring@stenhuggeri-as.dk

www.danske-stenhuggerier.dk

Kom forbi vores 3500m² showroom i Låsby

Nordepartas største showroom med nye og brugte minilæssere

AVANT
Danmark

FLERE MODELLER TIL KIRKEGÅRDEN - FRA 116.000,-

Over 20 forskellige modeller

- Fra 700 kg - 2.540 kg egenvægt
- Både diesel, el og benzin
- +270 forskellige redskaber

SKAL DET VÆRE MERE OVERSKUELIGT? - PRØV VORES TOTALUDLEJNING

Totalløsning på udlejning til kirker. inklusiv standardskovl, GPS-enhed og service. Inklusiv 200 timer om året. Priser på alle modelserier kan laves ved efterspørgsel. Disse lave priser gælder 3 års udlejning*.

Avant 220
2.295,- pr. måned

Avant 423
2795,- pr. måned

Avant e6 m. hurtiglader
5.995,- pr. måned

... Lyder det spændende? Tøv ikke med at tage kontakt og høre meget mere om vores nye løsning.

* Betingelser og vilkår gælder. Alle priser er ekskl. moms.

AVANT
Danmark

Jylland: 8695 7522 - Århusvej 12, 8670 Låsby

Sjælland: 5965 6037 - Industrivej 17, 4534 Hørve

Se alt udstyr på hjemmesiden:
www.avant.dk

PYNTE-GRUS

til gravsteder og gange m.m.

Blålyse/brune søsten (runde) mv.
i str. 4-8 mm og 8-12 mm

Sand/muld 0-3 mm

Leveres i store og små partier

Leveres også i bigbag

Østerild Grusværk

v/Søren Agesen, Bromøllevej 15, 7700 Thisted
Tlf. 23 43 40 11 / grusmand@hotmail.com

WEIDEMANN

designed for work

- Lave og smalle passager klares uden problemer.
- Vridningsfast læssearm til præcist arbejde og utrolige løftehøjder.
- Høj drivkraft. Stor manøvredegytighed.
- Enkelt skift af redskab uden udstigning af maskinen.
- Kombiner motor, førerplads, dæk mv. til jeres opgaver og behov.
- Let at transportere på anhænger.
- All-round maskiner fra 1160 kg og op.

Masser af udstyr i dansk topkvalitet fra Nesbo

Jylland/Fyn
86 43 49 00

Sjælland
46 15 36 00 / 57 61 46 67

www.stemas.dk stemas@stemas.dk
STEMAS
member of JMM GROUP

DANIEL THYSSEN GABRIELSEN

Af Daniel Thyssen Gabrielsen, assistens@mail.tele.dk
Kirkegårdsleder, Haderslev kirkegårde

Stillingen som kirkegårdsleder giver frihed til at udvikle og skabe andre rammer.

At blive kirkegårdsleder lå ikke ligefrem i kortene.

Efter 3 år på Haderslev katedralskole skulle der ske noget helt andet end alt det boglige og matematiske. 2 ½ års natarbejde på fabrik åbnede i 2009 en mulighed for, at mig og min kæreste rejste 9 mdr. og 37.000km rundt i Norden, Storbritannien og Sydeuropa. Rejsen gav en tydelig indsigt i hvor meget velfærden egentligt bidrager til i vores lille land.

Fabriksarbejdet gav god indsigt i de mange forskellige sociale forskelle der er i befolkningen og en tydelig klarhed over hvad jeg ville – og bestemt ikke ville fremadrettet. At arbejde i det private giver en stor respekt overfor de mennesker der har et fysisk arbejde, og ingen eller meget kort uddannelse at falde tilbage på.

Da vi kom hjem og jeg skulle ud at søge arbejde, kunne jeg mærke hvor meget det grønne begyndte at fylde. Løn var meget lavere i prioriteterne end indholdet i arbejdet og i 2010 får jeg arbejde som gartnerarbejder på Damager og Gl. Haderslev kirkegård. Et virkelig smukt sted ned til Haderslev Dam med muligheder for udvikling. Interessen for at lære mere om faget var der med det samme, og jeg ved nu at jeg er landet i det rette fag.

Kurser til at blive faglært anlægsgartner påbegyndes og i 2012, da bliver stillingen som koordinator/daglig leder bliver ledig, får jeg muligheden for at prøve kræfter med ledelse for første gang. Under stor frihed fra den daværende kirkegårdsleder, kunne jeg prøve mange ledelsesmæssige opgaver af og ”vokse” med opgaven. I 2015 er

Jeg lægger vægt på at bevare følingen med faget og prioriterer stadig at arbejde ude og møde i grønt arbejdstøj. Jeg trives godt med at kunne veksle mellem de forskellige niveauer af arbejde, samtidig med en forholdsvis uforudsigelig arbejdsdag.

Lindeallé på Assistenskirkegården

Dansk mindelund på Damager kirkegård

jeg faglært anlægsgartner og tager herefter en teamleder uddannelse.

Det at være med til skabe gode rammer for medarbejderne, pårørende og omdanne de traditionelle kirkegårde til grønne parker, gør at interessen for at blive kirkegårdsleder bliver større.

I 2019 søger jeg kirkegårdslederstillingen ved Haderslev Kirkegårde og bliver ved årsskiftet ansat. For at kunne bestride stillingen ansvarsfuldt, arbejder jeg meget med at få viden og inspiration til ny udvikling udefra, både gennem lederkurser og sparring med kollegaer fra andre kirkegårde.

Den nye stilling har allerede budt på mange udfordringer, herunder renovering af kapel, kontor og mandskabsbygning, der har været meget sparsomt vedligeholdt i mange år, strukturændringer i personalegruppen, nytænkning af maskinparken og en anden tilgang til udseendet af fremtidens kirkegårde, er bare nogle af de ting jeg arbejder med. Jeg lægger i min stilling som kirkegårdsleder vægt på, med 16 ansatte at bevare følingen med faget og prioriterer stadig at arbejde ude og møde i grønt arbejdstøj. Det kræver god prioritering, struktur og stort overblik at holde trit med de forskellige opgaver. Personligt trives jeg godt med

at kunne veksle mellem de forskellige niveauer af arbejde, samtidig med en forholdsvis uforudsigelig arbejdsdag.

Damager kirkegård

Menighedsrådet ønsker en smukkere og mere farve- og naturrig kirkegård og i 2012 bliver der udarbejdet en helhedsplan, der skal udføres. Provstiet giver en 4-årig bevilling og vi planter i den periode omkring 200 nye træer, områder omdannes til rekreative arealer, mindesmærker bliver fremhævet og kirkegården åbnes mere op mod dammen.

I 2018 bliver der lavet en ”Hakkeklub” hvor frivillige fra haveforeningen i samarbejde med de ansatte etablerer et stauedeområde, der vedligeholdes af medlemmerne. Et smukt område til stor glæde for besøgende.

Assistens- og klosterkirkegården

Kirkegården er helt omlagt i græs og der er mange arealer med langt mellem gravstederne.

I 2018 bliver der på et ubrugt areal etableret en muslimsk begravningsplads, hvor der arbejdes med at forene de kulturelle forskelle der er.

Der er på kirkegården mange store allé-træer og der er

Hakkeklubbens stau-
debed på Damager
kirkegård

Staudebed ved
kapellet

mange udviklingsmuligheder, derfor bliver der i 2019 udarbejdet en helhedsplan, der skal gøre de store halvtomme områder mere naturrige og frodigere.

Der er store mindesmærker, der rummer meget historie fra krigene. De er, ligesom monumenterne på klosterkirkegården, bevaringsværdige.

I efteråret skal der i forbindelse med fejringen af Haderslev Stifts 100-års jubilæum, plantes en jubilæumsskov med 100 træer, her skal konfirmander være med til plantningen.

Kulturel ændring og forud indtagelser

Det er tydeligt at mærke den kulturelle ændring der er,

ikke kun på kirkegårdene men også i samfundet. Mindre gravsteder, færre begravelser, bæredygtighed og miljø præger i stigende grad kirkegårdene og driften. Noget der er interessant, men også udfordrende at arbejde med.

Jeg møder i arbejdet mange forud indtagelser og fordomme om især bæredygtighed, kirkegårdstakster og erhvervelse af gravsteder og er af den overbevisning at god rådgivning og åbenhed til de pårørende er vigtigt for at kirkegårdene kan bevæge sig i en positiv udvikling. Stor frihed, opbakning og i samarbejde med mine engagerede og dedikerede medarbejdere og menighedsråd, er der en god udvikling og retning for kirkegårdene, hvor udvikling fylder mere end afvikling. ■

Din bedste hjælper på kirkegården året rundt

Ring
for prøvetur

”
Ring og aftal
en prøvetur.
Du gi'r kaffen
- vi gi'r kagen!

Miljøvenlige motorer
Kan leveres med el-motor

Kan også
leveres med
kabine

Brugervenlig betjening
Kan køres af alle

Hurtigt skift
af redskaber

Undgå manuelle løft
Løfter op til 2.160 kg

Fås som SD-model
hvis du skal dreje
rigtig skarpt

Fås i 9 modelserier fra 20-75 hk med mere end 200 praktiske redskabsløsninger

Sjælland

Dianalund Motor A/S

Ventemøllevej 51, 4293 Dianalund
Tlf.: 58 26 58 56

Vi kører service
i hele Danmark

Jylland/Fyn

Traktorgården Give ApS

Bæksgårdsvej 10, 7323 Give
Tlf.: 75 73 22 95

KALENDEREN

10. – 12. oktober 2022

Lederkursus – Modul 1 - på Best Western Hotel i Svendborg
FDK afholder kurset 'Ledelse og det personlige lederskab' (Modul 1). Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

25. oktober - 28. oktober 2022

DKL's krematoriegrundkursus
DKL afholder krematoriegrundkurset på Danhostel i Svendborg. Programmet for kurset 2022 er endnu ikke fastlagt.

27. februar - 1. marts 2023

Lederkursus – Modul 2 - på Best Western Hotel i Svendborg
FDK afholder kurset 'Lederen og medarbejderne' (modul 2). Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

9. marts 2023

Kirkegårdskonferencen 2023
Kirkegårdskonferencen afholdes i et samarbejde mellem IGN, FAKK, FDK og Landsforeningen af Menighedsråd.

20. – 21. april 2023

Studietur til Friedhof Ohlsdorf i Hamborg
Den udsatte studietur til Friedhof Ohlsdorf i Hamborg, arrangeret af FDK og Foreningen for Kirkegårdskultur, er nu programsat igen. Nærmere information følger.

Vasen til den grønne kirkegård

Bæredygtig

Genbrugsplast*

Dansk design

Brugervenlig

Dansk produceret

I bunden af vasen kan skrues 3 rustfri stålspejd, så vasen står godt fast i jorden og ikke vælter.

* vasen er udført i genbrugsplast fra brugte fiskegarn

GRAVVASEN[®]

Se flere spændende produkter på gravvasen.dk

TRÆ- OG NATUR PLEJE

På Fyn & Øerne

TRÆFÆLDNING

STUBFRÆSNING

med nænsom kørsel på græs

20 ÅRS ERFARING

RING 22 50 70 38
-og få et tilbud på opgaven

www.hmhanzen.dk

info@hmhanzen.dk | +45 22 50 70 38 | Sandagervej 6, 5854 Gislev

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere

Formand:
Rikke Nørulf, Silkeborg Kirkegård
Fdk-kontor@protonmail.com
Tlf.: 26716519

Sekretariat:
Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1, 9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk

Fremsendelse af annoncer og artikler
Annoncer (reproklart materiale) skal helst afleveres som PDF-filer, for at undgå fejl i forbindelse med annoncens opsætning i bladet.

Billeder, der skal ledsage artikler, skal helst ikke lægges ind tekstdokumentet, men sendes separat i den originale opløsning. Det giver en bedre billedkvalitet i det trykte blad.

Danske Krematoriers Landsforening

Sekretariat:
Viborgvej 10
7500 Holstebro
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dkl.dk

Formand / Formand for teknisk udvalg:
Tom Olsen, Fælleskrematoriet i Ringsted
Tlf. 26 86 02 01
E-mail: tomo@km.dk

Næstformand/Sekretariat:
Michael Smidemann
Tlf. 40 13 02 23
admin@dkl.dk

Kursusudvalg:
Tony Fryklund
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dkl.dk

Se mere på www.dkl.dk

Tidsskriftet 'KIRKEGÅRDEN'

Udkommer 6 gange årligt i samarbejde mellem FDK – Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og DKL – Danske Krematoriers Landsforening

Oplag: 1.150 stk.

Abonnement

Pris: 345,- kr. pr. år
(465,- kr. pr. år for abonnenter udenfor Danmark)
Bestilling eller ændring af abonnement sendes til kontor@danskekirkegaarde.dk

Udgivelser og deadlines i 2022/2023

Nr. 6, december 2022	15. november 2022
Nr. 1, februar 2023	15. januar 2023
Nr. 2, april 2023	20. marts 2023
Nr. 3, juni 2023	20. maj 2023
Nr. 4, august 2023	20. juli 2023
Nr. 5, oktober 2023	15. september 2023

Bladet forventes at udkomme ca. en måned efter deadline.

Annoncepriser

1 side	kr. 3.700,-
1/2 side	kr. 2.700,-
1/4 side, stående	kr. 1.700,-
1/4 side, liggende	kr. 1.700,-
1/8 side	kr. 1.200,-
Visitkort	kr. 1.000,-
Ved 3 indrykninger pr. år gives 5 % rabat	
Ved 6 indrykninger pr. år gives 10 % rabat	
Priserne er eks. moms.	

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk, tlf. 23 45 35 56

FRA REDAKTIONEN

Det er et næsten uhyggeligt spændende efterår vi går i møde, med et folketingsvalg d. 1. november, og flere andre valg – eller måske især fravalg...

På grund af de kraftigt stigende priser, særligt el og gas, er mange nødt til at prioritere behårdt for at få økonomien til at hænge sammen. Det gælder selvsagt også på kirkegårdene, hvor gennemgangen af budgetrapporten efterhånden kan være noget af en gyser.

For de af kirkegårdene, der sender regninger ud 2 gange om året, kan man jo godt frygte, at betalingen for årets grandækning bliver valgt fra, til fordel for opvarmning af boligen.

Omkring årsskiftet reguleres kirkegårdenes takster med det forbrugerprisindeks, der afspejler stigningen fra juli 2021 til juli 2022. Og til næste år, efter en dyr vinter, vil der måske også være færre end sædvanligt, der vælger at betale for at få renholdt deres gravsted i 2023, når de modtager en regning, der er steget med 8,7 %.

Der bliver prioriteret – Det er nødvendigt – Og det kan komme til at gå ud over investeringer i den grønne omstilling. Når udgifterne til den daglige drift tager så stort et prishop som vi ser det nu, kan det være svært at finde plads i budgettet til også at anskaffe de nye og mere miljøvenlige redskaber, der er en del forudsætningen for at den grønne omstilling for alvor kan gennemføres på kirkegårdene.

**Fornyelse med respekt
for tradition siden 1982**

 JESSING

- Se flere produkter på www.jessing.eu

